

БОРБЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА 1804—1806 ГОДИНЕ

Изласком дахија из Београда у унутрашњост пашалука у другој половини јануара 1804 године — Фочића у ваљевску и шабачку нахију, Мула Јусуфа у београдску и грочанску, Кучук Алије у смедеревску, пожаревачку и ћуприску — и њиховом сечом кнезова, свештеника, трговаца, буљубаша и других знаменитих људи¹ — с једне стране, народним збеговима и оружаним отпором који су се после тога јавили, а нарочито од збора у Орашцу — с друге стране, почели су догађаји Првог устанка. Фебруарско паљење ханова и убијање субаша, дакле управо уништавање оних основних дахиских институција које су, и у конкретном и у симболичном значењу, репрезентовали њихову владавину значили су почетак десетогодишње револуционарне борбе српског народа за ослобођење од турске политичке и економске власти, а за стварање самосталне слободне националне државе. Та борба већ у првим недељама устанка 1804 године узела је замах невиђених размера и ширину свеопштег народног покрета, да је сасвим у складу са историским чињеницама Вишњићева песничка слика „уста раја ко из земље трава у градове саћераше Турке.“

Миленко Вукићевић, један од најбољих познавалаца прилика Првог српског устанка — данас иначе безразложно мање цењен но што то заслужује његова научничка вредност — претставио је у своме *Карађорђу* почетне године ове борбе, за коју је зачетник научног изу-

чавања периода васкрса српске државе, знаменити Стојан Новаковић, у својој књизи *Устанак на дахије*, рекао да је управо директно покренута нападом дахиских људи на Карађорђеву личност непосредно у склопу општег покоља најпознатијих Срба тога времена.² У сваком случају, устанак је после сече кнезова кренуо у знаку непоштедног српско-турског ратовања и огорчене народне борбе против свега што је садржавало или репрезентовало турску дахиску власт у оквирима и на терену кнежинске самоуправе у Београдском пашалуку.³ Крагујевачка Јасеница и суседни делови рудничке, београдске и смедеревске нахије носиоци су устанка у Шумадији, који се потом стопио са готово синхронистичким покретом у Колубари и Поморављу, и за десетак-петнаест дана обухватио девет од дванаест нахија Београдског пашалука. Када је после првих, почетних устаничких успеха унутрашњост земље — укључујући ту и паланке и варошице — била очишћена од претставника дахиске управе, требало је борбу пренети на њихова утврђена упоришта, у првом реду на Београд одакле је и отпочела и била диригована дахиска страховлада.

О борбама под Београдом писао је уопштено, иако са доста места, Миленко Вукићевић у своме *Карађорђу*. Међутим Београд је пуне три године претстављао важан српско-турски фронт и апсорбовао, за све ово време, знатан број устаничких снага. Отуда је његов значај у

¹ Миленко Вукићевић, *Карађорђе I*, Београд 1907, 284; 281.

² Стојан Новаковић, *Устанак на дахије* 1804, Београд 1904, 65.

³ Јанићије Ђурић, Србска повестница Карађорђевог времена, *Гласник Друштва србске словесности IV*, Београд 1852, 117. Уп. С. Новаковић, *нав. д.*, 85.

устаничком ратовању за слободу био ван сваке сумње. Једно систематичније изношење чињеница и догађаја о српско-турском ратовању под Београдом отуда намеће се само по себи, упркос томе да сви историски извори нису публиковани, и да зато нису извршене све потребне историске предрадње. Објављене прве три књиге Ивићевих *Списа Бечких архива о Првом српском устанку* пружају, квалитетно, највише података и обавештења како је текла борба за Београд, и под којим условима се дошло до његовог ослобођења, најпре вароши а затим и тврђаве.⁴

По нашем схватању, имајући у виду како локални развој устанка у београдској нахији тако и општи ток устаничке борбе у пашалуку, борбе за ослобођење Београда отпочеле су непуних десет дана након збора у Орашцу (2) 14 фебруара, српско-турским сукобом у Дрлупи (12) 24 фебруара и рањавањем дахије Аганлије. После тога ове борбе имале су више фаза свога развитака, већи број мањих и знатнијих српско-турских бојева и битака, у неколико махова турске испаде у ближу и даљу околину Београда, српско цернирање Београда од осталих турских гарнизона већ у марту 1804 године, његову пуну блокаду 1805 године и најзад устанички јуриш на варош и тврђаву. Од боја на Дрлупи до ослобођења београдске вароши (30 новембра) 12 децембра 1806 године и до капитулације тврђаве (27 децембра) 7 јануара 1807 године затим до погибије везира Сулејман паше (23 фебруара) 7 марта 1807 године прошло је

скоро пуне три године. Хронолошки и развојно, ток борби за ослобођење Београда изгледао је овако:

I фаза, од Аганлијиног похода до Остружничке скупштине, српско-турских преговора у Земуну (28 априла) 10 маја 1804 године и доласка Бећир паше под Београд (30 јуна) 12 јула 1804 године.

II фаза, до завршетка Бећир пашине мисије око Митрова дана и до краја 1804 године.

III фаза обухвата целу 1805 и 1806 годину до српских победа на Делиграду и Мишару,

IV фаза обухвата завршне операције опсаде и јуриша на Београд.

I

После збора у Орашцу, у Шумадији, даљем залеђу Београда, као центар оружаног отпора и устанка сматрао се крај горње Јасенице: Топола, Жабари, Загорица, Јагњило, затим Буковик, Орашац, Врбица, Трнава, Копљаре, Бања, Шуме, Сараново. Из овог шумовитог и валовитог центра устанак се проширивао ка планинским масивима Космаја и Рудника, и развојем река Љига и Турије — у рудничку и београдску нахију; Грузом, даље, у крагујевачку, а Јасеницом низводно у смедеревску нахију. „Тако мало по мало, каже Вук Караџић, узбуни се за неколико дана готово сва Шумадија“.⁵ По Јанићију Ђурићу, после збора у Орашцу и свечано објављеног народног устанка, главне устаничке старешине: Карађорђе, Марко Катић и Ста-

⁴ Алекса Ивић, *Списи Бечких архива о Првом српском устанку* I, II, III, Београд 1935—1937. Сем тога, Историском Институту САН су понуђени на откуп исписи из *Gratzer Zeitung*-а уколико се они односе на догађаје из Првог српског устанка. Ови исписи последњи су рад др Душана Пантелића који их је и иначе спремао за Посебно издање Историског Института поводом прославе 150 годишњице Устанка. Нажалост, он није достигао да за живота ове исписе и приреди за штампу. Ми смо се обилно користили вестима из њих сматрајући да је документација Градачких Новина незаобилазна за рад на горњој теми. Уопште о приликама у Београду, в. и књигу *Грађа из Земунских архива за историју Првог српског устанка* I, издање

Историског архива Београда, Београд 1955. Нешто података за нашу тему налази се и у два збиркама Грађе Радослава Перовића, објављених приликом 150 годишњице прославе Устанка: *Прилози за историју Првог српског устанка*. Необјављена грађа, и *Грађа за историју Првог српског устанка*, обе издате 1954 г. На основу података код Проте Матеје, Милана Милићевића и Јокића, сажет али кратак преглед српско-турског ратовања под Београдом дао је и Коста Протић: *Ратни догађаји из Првог српског устанка под Карађорђем Петровићем 1804—1813*, (Одељак III. Освајање Београда). *Годишњица Николе Чулића XIII*, Београд 1893, 217—230, и д.

⁵ Вук Караџић, *Грађа за српску историју*, Београд 1898, 13.

ноје Главаш са одредом од пет до шест стотина људи, палећи ханове и убијајући Турке, пленећи дахиске читлуке, за десет дана одметнули су села и околине Раниловића, Дрлупе, Рогаче, Ду-



Сл. 1 — Карађорђе, рад Петра Палавичинија

чине, Стојника, Сибнице, Венчана, Даросаве, Кораћице, а Арсеније Ломо из Драгоља горња села рудничке нахије. У суседству Шумадије, устанком у Колубари руководили су Ненадовићи, а источно преко Мораве Миленко Стојковић, Петар Добрњац и други. Пошто је и град Рудник био опкољен, оперативно подручје устаника распростраило се преко територије трију нахија.⁶

На овако брз и драстичан развој устанка, дахије неуспешно шаљу на преговоре Карађорђу у Тополу најпре калуђера Мату Жабарца и још четворицу старих Турака (8) 20 фебруара, а затим и самог Аганлију. Овај Аганлијин пут био је од пресудног значаја по даље српско-турске односе. Идући из Тополе преко Јагњила, Кораћице и Рогаче, Карађорђе је имао кратак и отсечан разговор са Аганлијом у Дрлупи:⁷ иако се сматрало да је Аганлија после сече кнезова заузео блажи и помирљивији став према Србима, ипак му се на српској страни није нипошто веровало. Састанак се завршио свађом, сукобом, кратким бојем, рањавањем и бекством Аганлијиним, преко Сибнице и Вранића за Београд. Познат је кратак опис овога догађаја код П. Јокића.⁸ У сваком случају овај сукоб имао је за последицу: 1) војнички пораз дахија (Аганлија је водио собом око четири стотине Турака); 2) психолошку последицу јачања народног самопоуздања; 3) као резултат ових чињеница отворени сукоб између дахија и устаника.

Аганлијин излазак из Београда значао је офанзивни налет на устанике, а, обрнуто, његов пораз значао је неминућу офанзиву устаника на Београд.⁹ У сукобу између турског Београда, као центра дахиске власти и унутрашњости пашалука, као опонента овој дахијској власти, победу овога пута нису однеле

⁶ Гласник IV, 120.

⁷ А. Ивић, *Списи I*, 24 аустриска обавештења сматрала су да је Србима био послат Фочић Мехмед, и, по својим сазнањима, саопштавају услове за српско-турске преговоре.

⁸ Причање Петра Јокића о догађајима и људима из Првог српског устанка, *Споменик СКА XIV*, Београд 1891, 21, 22.

⁹ Уп. С. Новаковић, *нав.-д.*, 94.

дахије. Њихов, Аганлијин, неуспех значио је успех устаника. И, збиља, пошто је Аганлија био рањен и, потучен, побегао за Београд, Карађорђе је са својом војском преко Рогаче отишао даље ка северу, на Иванчу и Лисовић где се (13) 25 фебруара састао са одметнутим кнезовима београдске и туриске кнежине: Симом Марковићем и Јанком Катићем. У селу Липе долази до првог договора Карађорђа са устаничким вођама из северног дела београдског пашалука, те се ту и одређује, први пут, прва опсадна линија око Београда: Јанко Катић са својом кнежином да утврди и држи фронт код Кнежевца, Сима Марковић, исто са својом кнежином, да држи фронт код Железника, Васа Чарапић са грочанском кнежином да држи фронт на Авали код Белог Потока.¹⁰ Циљ овога фронта био је да чува да Турци не би излазили из Београда, народ робили и села палили, а сем тога још и да отежава београдским Турцима снабдевање намирницама.¹¹

Пошто је тако дахијама приступ у унутрашњост пашалука био увелико онемогућен, Карађорђе се преко Малог Пожаревца и Селевца кренуо у дубину смедеревске нахије да тамо потстакне народни устанак. Примивши у Азањи смедеревског оберкнеза Ђушу Вуличевића и хајдучког харамбашу Обрада из Крсне, и издавши наређење да се блокира Смедерево, Карађорђе се крете преко Ратара у Хасан пашину Паланку. У Паланци (21 фебруара) 5 марта, Карађорђе и устаници водили су неуспешне преговоре са митрополитом Леонтијем као дахиским претставником и одбили дахиске понуде за мир, што је значило дефинитивни прекид са њима. Како су у то време Ненадовићи разбили Турке на Бељину и Свилеуви 11 марта, а утврђени Рудник и Ваљево пали у српске руке 18 марта, могло се сматрати, пошто су Шабац и Смедерево били под чврстом контролом устаника, да је стратегиско опкољавање Београда било завршено. Овакву ситуацију за дахије отежавало

је и то што су погранични Турци били овога момента по страни сукоба између раје, за коју су тада веровали да се не бори противу царства, и дахија, за које се знало да си били царски одметници и узрочници устанку у Београдском пашалуку.

Тако је до средине марта 1804 године турска власт била истиснута из скоро целе Шумадије и Колубаре, и, на овом подручју, углавном сведена на Београд и његову најнепосреднију околину. У међувремену, подручје Београда претстављало је исто тако непрекидно српско-турско ратиште, са посебним начином борбе и у посебним војничким и географско-топографским условима.

Није сасвим изванредан датум када су се устаници први пут сукобили непосредно са турском београдском посадом. По казивању Петра Јокића, већ други дан после збора у Орашцу, Карађорђе је са својом пратњом и Станојем Главашом, идући преко Дрлупе, долазио у Остружницу, па чак и прелазио тајно на аустриску страну ради разговора са земунским трговцем Милошем Урошевићем око снабдевања устаника барутом.¹² По успешно обављеном послу и закљученом уговору за даље испоруке, Карађорђе је са пет стотина устаника, по Петру Јокићу, већ (5) 17 фебруара преко Макиша и Топчидера изашао на Врачар, где је са неким Турцима коњаницима убрзо имао мањи окршај, који се завршио на крају у српску корист. Следећу ноћ су устаници провели у Кумодражу, узалуд очекујући да их нападне турска потера, а затим су се упутили ка Космају. Но ово Јокићево казивање по хронологији догађаја не потврђује се саопштењима осталих наших мемоариста, па се не може узети као временски сасвим сигурно. Миленко Вукићевић је, идући за Јокићем, усвојио гледиште да је Карађорђе, после сукоба са Аганлијом у Дрлупи (12) 24 фебруара, а пре Кучукове провале (14) 26 фебруара, у селу Липовици имао договор са кнезом Симом Марковићем из Борка и Јанком Катићем

¹⁰ М. Вукићевић, *нав. д.* II, Београд 1912, 17.

¹¹ *Гласник* IV, 118.

¹² *Споменик* XIV, 18—19.

из Рогаче. Ту је било одређено да Сима Марковић са својом кнежином чува стражу према Београду код Железника, Јанко Катић код Кнежевца, а Васа Чарапић, који се био одметнуо на Авали, да пази на Турке са те стране да „не би излазили, народ робили и села палили“. По Вукићевићу, „тако још у ово време, дакле пре преговора у Паланци (21 фебруара) 5 марта, углавном је одређена опасна линија Београда“.¹³

Но ова прва опасна линија није била одмах чврсто организована и међусобно повезана. Турци су, још за неко време, ту и тамо могли да продру преко њеног провизориума. Један турски одред кога су дахије биле послале у правцу Остружнице, наишао је 3 марта на српску одбрану од пет стотина људи, и делом био побијен или заробљен.¹⁴ Гомилања Срба на прилазима Београду, као и овај пораз код Остружнице свакако су узбунили и револтирали дахије и њихове присталице. Убрзо затим, по свему изгледа, београдски Турци су предузели један јачи испад из града, који је свакако имао карактер казнене експедиције. По аустриским вестима са границе, 14 марта седамдесет породица са око хиљаду људи из Железника и Остружнице, као и из Умке и Пећана, угрожени од Турака, силом је продрло на аустрискуну страну у близини Јакова и затражило заштиту.¹⁵

Ова одмазда према становништву настављала се и даље, пошто је готово свакога дана из Београда испадало у околину две до четири стотине Турака. Сам Мула Јусуф 17 марта са три стотине коњаника, идући за Остружницу, изненада је упао у Железник где је затекао и посекао четири човека и две жене, а затим продужио за Остружницу.¹⁶ Пред навалом турске коњице тамошњи устаници се повуку у шуму, изгубивши само једног мртвог и једног рањеног који се ипак бекством спасио. У току једночасовног боравка у овом селу, Турци су демолирали цркву и опљачкали сву по-

кретну имовину разарајући оно што нису могли понети; са седам отсечених и на цидама набијених глава они су се хитно вратили у Београд.¹⁷

Сличан испад учинили су Турци и према Авали где су изненадили једну српску чету од тридесет момака, па се са доста отсечених глава вратили у Београд.¹⁸

Турци су, такође, 19 марта, начинили један испад и у правцу Ритопека, и у правцу Врчина, али су, на овом другом месту, наишли на српске шанчеве (*haltbare Stellung*); три стотине нових Турака било им је одмах упућено као појачање. Истовремено је Тосун ага, један од мањих дахија, са осамдесет војника и једном шајком отпловио за Гроцку коју је требало управо устаници да нападну.¹⁹

Сви ови турски испади, махом успешни у прво време, имали су задатак да психолошки делују на устаничке опсадне снаге и по могућству да их и војнички разбију и растерају са прилаза Београду. Но своју главну наду дахије у Београду су окретале изван пашалука, у првом реду према крцалијама за које се знало да се налазе негде у околини Ниша. Стога, имајући пред очима перспективу отежане ситуације у снабдевању храном и оружјем, и осећајући потребу за појачањем у живој војничкој снази, дахије, — које су усто биле и у завади са немоћним Ага-Хасан пашом београдским везиром (мухафизом), — реше да Кучук Алија са шест стотина јаничара коњаника 25 марта силом продре ка Крагујевцу и Јагодини, те да доведе Гушанца Алију и његове гласовите крцалије, који су онда ратовали на Морави са Петром Добрњцем и хајдучким харамбашама из Ресаве.

Овај план, хазардан у основи, али спасоносан за случај успеха, дахије су замислиле управо у време када се Карађорђе враћао са обиласка терена око Рудника и спремао да одржи збор у селу Врбици близу Орашца.

Кучук Алија, пошто је у једном по-

¹³ М. Вукићевић, *нав. м.*

¹⁴ Извештај генерала Терзића грофу Соро од 7.III из Земуна. А. Ивић, *нав. д.*, 6.

¹⁵ Исти, 14.

¹⁶ Исти, 23; в. М. Вукићевић, *нав. д.* 31.

¹⁷ А. Ивић, *нав. д.*, 19.

¹⁸ М. Вукићевић, *нав. д.*, 31

¹⁹ А. Ивић, *нав. д.*, 23.

ходу изненадио Србе под Авалом, крене силовито 25 марта са речених шест стотина коњаника, и упркос доброј Чарапићевој заседи која га је десетковала, преко Губеревца и Сибнице крене ка Крагујевцу. У Врбици изненади Карађорђа и Јанка Катића, натера их на повлачење у планину, а сам преко Тополе оде на Крагујевац, Баточину и Јагодину.²⁰

Овај продор Кучук Алијин, иако скопчан са тешким губицима, указао је на чињеницу да опсадна линија Београда није била у потпуности обезбеђена и да су Турци, понекад, јаком снагом могли да изврше и који већи офанзивни испад преко ослобођене територије ка другим областима царства. Стога Карађорђе, свестан значаја стабилности фронта код Београда по фактичку безбедност Шумадије и психолошко спокојство у народу, пошто је упутио знатне устаничке потере за Кучуком, креће на свој инспекциони пут ка Железнику, Кнежевцу и Авали са намером да изврши чак и већу диверзију на сам Београд. Са три хиљаде своје пратње Карађорђе „идући кроз београдску нахију, — како наводи Вукићевић, — дође у село Пећане, распореди војску поред Саве, управо између Остружнице и Пећана, па са Станојем Главашем, Јанком Рачанином и још четворицом пређе у Срем, дође у Јаково, где купи четири стотине ока барута, па се врати натраг својој војсци“.²¹ Изгледа да је овом приликом утврђено да код Остружнице и Пећана буде главни стан опсадне војске према Београду, пошто је ту и била главна веза са Сремом и Аустријом.

Аустриска новинска штампа, за разлику од службених информација, до-

носила је, свакако претеравајући, и неке друге податке о српско-турском ратовању под Београдом, а и иначе. Карактеристичан је у томе погледу онај извештај из Земуна који говори о устаничкој војсци од четрнаест хиљада људи око половине марта²². По овом извештају, већ 16 марта устаничка војска, чији је врховни командант био Карађорђе, опколила је преко ноћи Београд,²³ у исто време кад и Шабац, држећи своје предстраже на пола сата удаљености од градских бедема. Војнички сукоб који се већ тога дана одиграо завршио се рђаво по Турке: у постављеној заседи, Турци су оставили на бојишту једанаест мртвих и доста рањених; српски губици били су незнатни. Неколико Турака, противника дахија, накнадно је прешло на српску страну.²⁴ Пресекавши све везе Београда са осталим местима и држећи га, после овога, чвршће у опсади, устаници су све оближње српско становништво евакуисали у позадину, углавном у Остружницу која се већ у ово време уопште рачунала као седиште устаничког главног стана. По иностраним информацијама устанички логор у Остружници износио је шест хиљада људи.²⁵ Један други новински извештај обавештавао је о покушају једног одреда крцалија од пет стотине војника да продре из унутрашњости пашалука у Београд. Но Срби су десетковали ове крцалије на тај начин што су их прве две српске предстраже пропустиле, али, наишавши на главнину, они су били жестоко нападнути и уништени (und im Angesicht ihrer Bundesgenossen gänzlich niedergemacht wurden).²⁶

Српско-турски бојеви под Београдом, потом, наставили су се и даље.

²⁰ М. Вукићевић, *нав. м.* За време док је Кучук Алија продирао ка Шумадији, М. Фочић и Мула Јусуф били су у приправном стању у околини Београда. Подозревајући у везира Аганлија је надзиравао београдску тврђаву. А. Ивић, *нав. д.*, 44.

²¹ М. Вукићевић, *нав. д.*, 53

²² *Gratzer Zeitung* № 54 од 4.IV, према извештају из Земуна од 20 марта.

²³ Уп. *Историја прикљученія у Србији отъ год. 1804 до 1812, Србске Лѣтописи* за год. 1826, друга частица. Будим 1826, 23. Интересантне су али нејасне вести о томе како Ка-

рађорђе „отиде у станъ свой на Дедино бердо, продужи страже до Бѣлогъ потока и Еугењево лѣнѣ, и постави свой главный квартиръ у Остружници, имаюћи ту 3000. людѣй у резервы. Кадъ осване данъ, опазе Дахиѣ съ великимъ ужасомъ да су у Београду затворени“. Уп. и *Gratzer Zeitung* № 54 од 4.IV, по којима су српске предстраже биле удаљене само пола сата пред Београдом.

²⁴ Уп. *Србске Лѣтописи* II, 24.

²⁵ *Gratzer Zeitung* № 55 од 5.IV, према допису из Земуна од 22 марта.

²⁶ Уп. *Србске Лѣтописи* II, 28 наводе да

Ситуација међу Турцима у опкољеном Београду у току првог месеца опсаде била је прилично сложена и тешка. Неповерење које је постојало између дахија и њихових присталица, и јерлија, под притиском развоја војне ситуације и економских тешкоћа у снабдевању Београда намирницама, претварало се све више у видан раздор и политичку супротност великих размера.²⁷ Дахије су чврсто запоселе горњу и доњу тврђаву и завеле пуну контролу над становништвом у београдској вароши. Број бранилаца Београда није био нарочито велики. По једном обавештењу, сматрало се да је у обема тврђавама било осам стотина јаничара, а у вароши још хиљаду триста јаничара и крџалија; топова је било тридесет шест.²⁸ Овоме броју додавало се још неколико стотина лако наоружане локалне турске милиције.

Дахије су ужурбано поправљале градске бедеме, а исто тако утврђивале и главни варошки шанац, који се простирао од Саве до Дунава, пошто је старање о њему било изостало сасвим после 1801 године.²⁹ Хришћанском становништву, пак, по цену живота била је наређена предаја свега оружја. Но све ове одбранбене мере показивале су се недовољним, и несигурним, а нарочито после одласка Кучук Алије са шест стотина јаничара коњаника. Турска одбранбена снага слабила је све више. Догађаји који

су убрзо уследили показали су сву слабост дахиске политичке и војне моћи, а истодобно и снагу и ефикасност српске опсадне војске.

У неколико писама из почетка априла београдског Хасан паше, упућених по налогу дахија, околним турским пашама у Зворнику, Травнику, Сребрници, кадијама и осталим турским угледним верским и војним старешинама у Сребрници и Ужицу,³⁰ приказиван је узрок и ток устанка, иако у претераној стилизацији и са тенденцијом кривог приказивања стања ствари.³¹ Београдски паша је нарочито истицао безобзирност српске раје која је, устајући на Турке, непоштедно попалила и опљачкала турске паланке и насеља, и побила или поробила турско становништво у њима. Изнад свега тога, како је паша извештавао, устаници су чак покушали јуриш на тврђаву, којом приликом је дошло до жестоке борбе и, по пашином схватању, до српског пораза. Ова борба, према турској верзији, десила се у недељу 20 марта односно 1 априла, и трајала је четири сата,³² почев од седам сати ујутру. Иако су Турци, наводно, однели победу и поубијали доста „неверника“ ипак су и сами признали теже губитке. Хасан паша је, у нешто каснијем писму Порти, оптуживао Србина Радича Петровића, аустриског капетана, за помагање устаницима у овој београдској операцији.³³

је 500 крџалија хтело да пређе Србима, али да се Карађорђе бојао њихове инфилтрације, те одбије њихову предају; при повратку у Београд крџалије су били сачекани и скоро сви побијени.

²⁷ М. Вукичевић, *нав. д.*, 30. Блокада Београда, као и уопште српско-турско ратовање под Београдом већ од самог почетка Устанка доносила је много главобоље аустриским властима и аустриским поданицима. Пре свега општа безбедност на граници била је доведена у питање; затим емиграција и турског, и хришћанског (Срба, Грка, Цинцара) и јеврејског становништва стварала је извесне тешкоће административне и економске природе. Уопште узев, српско-турско ратовање омело је нормални трговачки промет и трговачку размену између Београда и Земуна и створило економски поремећај већих размера. Уп. *Грађа из Земунских архива*, 35—36 (36—37). Интересантно је навести неколико података о „београдској“ емиграцији у Земун: само од

1: маја 1804 г. до 31 октобра исте године она је износила 369 лица разних народности. Уп. *Грађа из Земунских архива*, 52—57 (57—60), затим: 44—45 (45—46), 91—93 (93—95), 124—125 (125—127). О полициском захтеву за вођењем евиденције о емиграцији, в. *Исто*, 21, 41 и д. О војним мерама безбедности на граници Земунског комунитета, в. *Исто*, 153—154. На жалбу са Порте, а по упутствима из Беча, Петроварадинска Генерална команда забрањује потпуно продају било каквог оружја, чак и делова оружја, Србима, „да би се предупредио сваки повод за жалбу и за погрешним тумачењем“. *Исто*, 157.

²⁸ *Сербске Лѣтописи* II, 29.

²⁹ *Gratzer Zeitung* № 60 од 14. IV, према извештају из Земуна од 29 марта.

³⁰ А. Ивић, *нав. д.*, 57—62.

³¹ Уп. аустриско службено мишљење о овим турским извештајима: *Исто*, 58.

³² *Исто*, 81.

³³ По налазима Хасан паше, Радич се на-

Уствари, ова прва стварна српско-турска борба под Београдом имала је друкчији ток развоја. Срби су 1 априла извршили један препад на београдско предграђе Циганску малу, спуштајући се у јачини четрдесет коњаника преко доњег, нижег, дела Врачарског платоа. У спремљеној ратној клопци, ови коњаници измамили су до две стотине турских коњаника и пешака из града и, тобоже, лагано се повлачећи, намамили су Турке на један раније припремљени српски шанец са две стотине војника. У окршају Турци изгубе седам мртвих, двадесет и пет рањених, и доста коња. У борби је погинуо и бимбаша Ахмед ага, чачански муселим. Срби су изгубили свега једног мртвог и три рањена.³⁴

Ова борба се одиграла испред Мокрог Луга, а приликом Карађорђевог инспекционог обилажења терена од Остружнице до Вишњице.³⁵ По аустриским обавештењима турски пораз би био далеко знатнији да из српског шанца није била прерано отворено паљба на турске предстраже. По другој верзији, овај напад је предводио лично Аганлија са пет стотина људи; турски губици, пак, износили су педесет мртвих; Срби су у овој

борби, по истом извору, учествовали са хиљаду и пет стотина бораца.³⁶

Утисак од српског успеха у опседнутом Београду био је такав да су, како се причало, Турци током целе следеће ноћи били врло узнемирени и у стању ишчекивања. У току развоја устаничке борбе под Београдом, овај српски испад до Циганске махале био би топографски најдубљи, иако пролазни, српски продор у подручје Београда, а хронолошки најранији у низу српско-турских борби за главни град пашалука. На ужем подручју Београда, истовремено, српско-турски сусрет код Мокрог Луга био би и први офанзивни бој за његово ослобођење и, такође, први велики српски успех на овом ратишту.

После овог догађаја главнина Срба повукла се ка Жаркову и Кнежевцу, одакле су се поједини делови упутили према Дунавској обали, да би извршили напад на Болечку механу и неке Турке који су се тамо још налазили.³⁷ Није нам познат исход овог подухвата, али се сматра као сигурно да је око хиљаду устаника и даље остало у близини Београда контролишући све прилазе и пролазнике. Сви мостови преко река у бли-

лазио ради опоравка здравља у неком оближњем српском манастиру близу Београда, што би се вероватно односило на Раковицу. А. Ивић, *нав. д.*, 79, 81; 97/8.

³⁴ „Gestern nachmittags nach 2 Uhr zeigten sich bey 40 Servianer auf dem niedrigsten Abhang des Vracsar Bergs und rückten bis an die Bellgrader Zigeuner Vorstadt vor, allwo sie umherritten und die Türken reizten, einen Angriff auf dieselben zu unternehmen; beyläufig bey 200 Türken zu Pferd und zu Fuss liefen aus Bellgrad auf diese Servianer los, welche sich langsam zurückzogen, wodurch die Türken dreister wurden und sie verfolgten, bis sie an einen Graben galangten, worinnen 200 Servianer in Hinterhalt lagen, woraus die Türken mit Flintenschüssen empfangen wurden und diese nemlichen Servianer zogen sich zurück über einen zweiten Graben, worinnen eben 200 Servianer verborgen lagen. — Diese letztere haben aber zu frühe gefeuert, wodurch die Türken von fernern Vorrücken dennoch abgeschrocket worden; indessen hatten die Türken 7 Tode und viele Verwundete und kamen ganz beschämt nach Bellgrad zurück, da sie nicht einen einzigen Servianer Kopf mittbrachten; welches zu Bellgrad nun vollends alles in Forcht und Schrecken gesetzt hat und die verflossene Nacht in Bellgrad sehr unruhig vergieng“. Обрштар

Томерлин барону Ценеину 2 априла из Земуна. А. Ивић, *нав. д.*, 66.

³⁵ Обрштар Стојчевић обавештава барона Ценеина 7 априла из Митровице како је Карађорђе 1 априла кренуо са Умке ка Дунаву „um alle Wege und Zugänge von Bellgrad und zwar von der Sawe bis zur Donau, nämlich von Ostruxniza bis zu dem Orte Wiszniza, welches an der Donau lieget, sperren, verhauen und stark zu besetzen, sodann mit dem übrigen Corps alle rückwärts liegende mit Türken besetzte Ortschaften, insbesondere Kragujewaz, wo sich Kucsuk Allia befindet, zu reinigen und wenn er in Rücken gesichert seyn wird, Bellgrad näher einzuschließen und nächtllicherweile zu berennen. — Inzwischen und wehrend er zu einer sogestaltigen Fürkehrung schritte, wurde er durch die Türken, die bei 300 Mann stark waren, bei Mokri Lug angegriffen. Das Gefecht dauerte ungefehr 4 Stunde und die Türken, welche selbst bestätigten, sollen einen Verlust auf dem Platze ohne ihrem Gebrauche nach selbe retten zu können, bei 7 Todten... dann an Blesirten gegen 25 Mann und mehrere Pferde, erlitten haben“. А. Ивић, *нав. д.*, 77/8

³⁶ *Сербске Лѣтописи*, *нав. м.* Уп. М. Вукићевић, *нав. д.*, 54.

³⁷ А. Ивић, *нав. д.*, 66.

зине Београда били су уништени.³⁸ На Турке се стално бодро мотрило да не би испадима из града узнемиравали околна српска насеља. По Вукићевићу, главна опсадна линија била је на линији Остружница-Жарково-Авала-Дунав. Он је сматрао, идући за казивањима Јанићија Ђурића, да је после борбе од (20 марта) 1 априла Карађорђе, договорно са осталим старешинама, одредио тачнију опсадну линију око Београда, поверивши је старању Васе Чарапића — око Авале, Ђорђу Миловановићу — око Железника, и Милоју Петровићу Трнавцу и Ранку Марковићу, из Остружнице, око Остружнице.³⁹ Лаке покретне предстраже налазиле су се, међутим, код Жаркова, на Дедињу, Мокром Лугу, код Вишњице. Крајем марта, дакле, Београд је био сигурно опкољен од устаничких војних снага, делимично чак и подложен устаничким узнемиравањима изблиза.

У априлу опсада Београда спроводила се и даље. Срби су се појављивали сасвим близу Београда, што је Турке наводило на стални страх и приморавало их да, утврђујући се даноноћно, покушају са довлачењем сена и намирница из крајева које су још, колико толико, при оружаним извиђањима имали под својом влашћу и својом контролом. У страху, они су са великом забринутости гледали и на своје хришћанске поданике у вароши, видећи у њима при-

родног савезника устаницима изван града.⁴⁰

Београдски мухасил Сулејман ага, каснији београдски, последњи везир, у своме писму Порти 6 априла, пластично и елегично је приказивао тежак положај чврсто опкољеног турског Београда, кога у све већем замаху устаника мори јад и чемер, оскудица и брига, уз навођење чињенице да су Срби пресекли све путеве на суву и води, и да се налазе на свега пола сата хода удаљености од града: ни у најближе село Турцима није, без опасности по живот, допуштено да изађу.⁴¹ Истога дана нови београдски мухасил Ибраим ага, чак је наводио како су Турци из београдских предграђа преселили иза зидова не само муслиманско већ и хришћанско становништво.⁴² За ово тврђење Ибраим агино најбоља је потврда била битка која се, неколико дана касније, 15 априла по врло рђавом времену одиграла код Мирјева и Сланца, у којој су, под командом Васе Чарапића, Срби десетковали Турке (dass eine starke Anzahl Türken auf dem Platz blieben worden sind) наневши им такође тешке губитке у рањенима, поред четворице заробљених.⁴³ Овај турски пораз био је утолико значајнији што је турску војску, све у свему око две стотине тридесет војника, предводио дахија Мула Јусуф који је, још у току битке, тражио а потом и

³⁸ Обрштар Томерлин барону Ценеину 5 априла из Земуна. А. Ивић, *нав. д.*, 74.

³⁹ М. Вукићевић, *нав. д.*, 54; *Гласник IV*, 144.

⁴⁰ Die Servianer nähern sich immer mehr der Föstung Belgrad, gestern hat man ganz nahe das kleyne Gewöhr Feuer vernehmen können, auch sind die Türken in grossen Ängsten darin, schleppen Tag und Nacht Heu und Vivers hinein und arbeiten unablässlich an der Herstellung ihrer Verschanzungen. Sie sollen an Lebensmitteln auf liegen und sehr besorgt seyn, dass die in Belgrad befii.dliche Christen bey einem sich ergebenden Angriff mit denen Servianern nicht gemeinschaftliche Sache machen". Мајор Брњаковић грофу Соро из Панчева 2.IV. А. Ивић, *нав. д.*, 64. „Да је од почетка београдских немира број овамо пребеглих турских поданика толико порастао, да због тога знатно поскупљују животне намирнице и станови; да прилив толиких људи различитих нација као: Грка, Срба, (Илира),

Турака, Јевреја итд. изазива бригу за безбедност, мир и ред у комунитету, и да се вероватно одржавају договори с београдским Турцима који би могли угрозити комунитет", гласио је закључак Комунитетског одбора Земунском магистру поводом увећавања турских избеглица из Београда у Земуну. О броју избеглих у Земун, са пописом имена и чланова, в. такође у *Грађи из Земунских архива*, 21; 57—60. У вези са овим догађајима, на дахије је нарочити утисак направило бекство београдског митрополита Леонтија и неколицине других угледних београдских трговаца. А. Ивић, *нав. д.*, 107; 115. Уп. *Gratzer Zeitung* № 64 од 21.IV, према извештају из Земуна од 9 априла.

⁴¹ А. Ивић, *нав. д.*, 82.

⁴² Исто, 83.

⁴³ Обрштар Томерлин барону Ценеину од 19.IV. А. Ивић, *нав. д.*, 111; *Gratzer Zeitung* № 69 од 30.IV, према извештају од 16 априла из Земуна.

добрио нова појачања из Београда.⁴⁴

Истовремено био је одбијен код Умке, на путу за Шабац, пролаз двеју оружаних шајки са седамдесет војника. У борби од сат и по времена Срби су, гоњећи турске шајке чак до Остружнице, и пуцајући са обале под пуном турском канонадом, убили осам и ранили седам Турака.⁴⁵ Изгледа, по аустриским новинским извештајима, да је овај турски поход дуж Савске обале био праћен претходним препадом 60 оружаних коњаника који су, идући по намирнице, продрли до Жаркова, али су ту били сачекани од пет стотина шездесет устаника, опкољени и сви побијени.⁴⁶

Независно од ових успеха, Срби су, по наредби Карађорђа, који је у то време био заузет операцијама против Кучук Алије код Баточине и Јагодине, сваке ноћи лажним алармом и појединачним пуцњевима узнемиравали Турке и изнуравали их несаницом.⁴⁷

Један нови упад Срба на Врачар 20 априла, међутим, завршио се без успеха: Турци су убили једног а заробили дванаест устаника, док су се рањеници спасли.⁴⁸

Француски извори говоре о једном сукобу 17 априла. Срби су провоцирајући Турке дошли на домак београдске тврђаве и, затим, били потерани од три до четири стотине јаничара. Јурећи за Србима, Турци су запали у заседу, вероватно негде у удољи Мокролушког потока где су били потучени изгубивши бар педесет војника.⁴⁹

По једном другом аустриском новинском извештају, од четрдесет Турака који су 24 априла изашли изван града Београда да плене намирнице, у једном окршају тридесет их је било сасечено.⁵⁰

⁴⁴ А. Ивић, *нав. д.*, 106/107. До битке је дошло на тај начин што су дахије јавно дозволиле да, ко хоће, може слободно изаћи из Београда ради прибављања огрева. Једну групу ових горосеча пратило је, најпре, 80 војника и то у моменту када се сукоб десио. — Интересантно је да су после битке вођени преговори о трампи ова четири Турчина за три Србина који су већ дуже времена били затворени у београдској тврђави.

⁴⁵ А. Ивић, *нав. м.* После опкољавања Шапца многе турске породице потражиле су спаса у бекству на аустриску територију, да

Сматрало се да су српске предстраже пред Београдом тада износиле четири хиљаде војника.

Под утиском свих ових пораза у опседнутом Београду помишљало се, не само у јерлиским круговима, на мирно



Сл. 2 — Српски сељак 1800 године, по бакро-резу Ц. Г. Х. Гајслера, цртеж Павла Васића

поравнање српско-турских односа. Почетком априла јерлије су, како наводи први, и догађајима савремени песник Првог устанка Гаврило Ковачевић, у два маха тајно поручивали Србима предају града, али да је Срби нису могли при-

би одатле кренуле за Босну. Један део ових Шапчана, користећи Саву, отпловио је за Београд где је, по аустриским новинским извештајима, пристигао 7 марта. *Gratzer Zeitung* № 49 од 26.III. Уп. М. Вукићевић, *нав. д.*, 83.

⁴⁶ *Gratzer Zeitung* № 69 од 30.IV.

⁴⁷ А. Ивић, *нав. д.*, 112.

⁴⁸ Исто, 119.

⁴⁹ М. Вукићевић, *нав. м.*

⁵⁰ *Gratzer Zeitung* № 74 од 8.V, према извештају од 26.IV. из Земуна.

мити пошто зато нису били спремљени, и што је Карађорђе у то време био заузет борбом са Кучук Алијом око Баточине и Јагодине.⁵¹

Аустриске Градачке новине (*Gratzer Zeitung*) јављале су чак и о видном ја-



Сл. 3 — Српски војник у доба Устанка, по ба-
крорезу Ц. Г. Х. Гајслера, цртеж Павла Васића

ничарско-јерлиском разрачунавању, у којем је, једном приликом, учествовао и сам Мехмед Фочић.⁵² Миленко Вукићевић наводи аустриска обавештења да су дахије, видећи тешку ситуацију, покушале да се споразумеју са Хасан пашом о уступању, предаји власти али да се, најпре, нису могли међусобно споразу-

мети. Аганлија и Фочић били су за овај споразум насупрот Мула Јусуфу који је, свакако очекивао повратак Кучук Алије са крцалијама и био за настављање борбе са Србима. Држећи власт у Београду, он је предузео и једну неуспешну експедицију са три ратне лађе у позадини српске одбране на Сави.⁵³ И иначе Турци су, сада, сваке ноћи безуспешно испадали из Београда.⁵⁴ Али, уопште, Срби су били јачи, бројнији и врло добро опремљени, и сем тога сасвим свикли на турски начин ратовања, служећи се притом и својим искуствима која су стекли у двомесечном ратовању са Турцима.

За питање борбе око ослобођења Београда везана је и чињеница повратка Кучук Алије из Јагодине у Београд, и проласка Гушанца Алије са крцалијама крајем априла 1804 године. У нашој историографији је познат ток борби са Кучуком око Баточине и Јагодине, али је мање наглашен правац његовог оружаног пробијања за Београд. Преко Крагујевца, Тополе, Белосавца, Кораћнице и Рогаче, Кучук Алија се ноћи између 29 и 30 априла сукобио у Ропчеву са Карађорђем који га је гонио идући пречим путем од Јагодине преко Крагујевца, Страгара, Буковика, Неменикућа. Кучук Алија је у Ропчеву претрпео тежак пораз. Побегавши опет преко Врчина, он је у Лештану наишао на Васу Чарапића који га је био скоро дотукао.⁵⁵ Прота Матеја бележи да је код Белог Потока отсечено „више од сто турских глава“, а заробљено много коња „и друге којекакве пљачке“.⁵⁶ По Петру Јокићу, палих Турака затечено је на пољу до четрдесет, „али је њих морало више пасти, и још више ранити се“. У бици на Ропчеву и на Лештану погинуло је свега једанаест устаника.⁵⁷ Укупно се сматрало да је број Турака

⁵¹ С. Новаковић, *нав. д.*, 151, 160.

⁵² *Gratzer Zeitung* № 76 од 12.V., према извештају из Земуна од 25 априла.

⁵³ М. Вукићевић, *нав. д.*, 84.

⁵⁴ *Gratzer Zeitung* № 79 од 17.V; в. М. Вукићевић, *нав. д.*, 84/5. У борби 24 априла Турци су изгубили 30 заробљеника; напротив, у метежима који су избили ноћу између 25 и 26 априла, и сутрадан, изгубио је живот

већи број јерлија и војника: један Фочићев буљукбаша, послат из тврђаве да прегледа стражу на варошким бедемима, био је убијен од једног стражара.

⁵⁵ М. Вукићевић, *нав. д.*, 71—73.

⁵⁶ *Мемоари Матеје Ненадовића*. Библиотека српских писаца, Београд; 101.

⁵⁷ *Споменик XIV*, 28—30.

у овој експедицији износио две хиљаде јаничара и крџалија Гушанца Алије. Инострана обавештења, пак, наводе да је у Београд доспело само седам стотина Турака, од којих је већи део био рањен, а да је, пре тога, само број крџалија износио око хиљаду.⁵⁸

После битке, саставши се у селу Зуце са Васом Чарапићем, Карађорђе је свратио до Ритопека, а затим кренуо ка Сави.

Поновни долазак Карађорђа на сектор фронта под Београдом значајан је по томе што је он, као главни командант целе устаничке војске, извршујући инспекцију српских положаја, наредио нову организацију фронта. Из Ритопека,⁵⁹ где је пробавио један дан после састанка са Васом Чарапићем, Карађорђе је кренуо за Раковицу, где је наредио да се на Володери начини шанац „те да чува да Турци из Београда не прођу и не учине какву штету“. Овај шанац је поверио Васи Чарапићу. Затим је стигао у Ресник где је наредио да се стари шанац, кога је чувао Ђорђе Гузоња, боље утврди и повери Сими Марковићу на чување. Из Раковице Карађорђе је отишао за Пећане, затим за Остружницу⁶⁰ где је провео православни Ускрс (24 априла) 6 маја, па је прешао у Жарково где је сачекао долазак ваљевске војске под Јаковом и Матејом Ненадовићима и кнезом Николом Грбовићем. За то време српске предстраже под Београдом биле су избачене до Жаркова⁶¹ и на прилазу Топчидеру, и због ускршњих празника знатно појачане. Међутим, (24 априла) 6 маја почела је и Скупштина устаничких старешина у Остружници.

За борбе око ослобођења Београда, Остружничка скупштина врло значајна по цео даљи развој устаничке ситуације, значајна је била и по томе што

је било решено да се, сада, са двадесет и пет хиљада људи опседне Београд, да се на њега јуриша, те да се силом или глађу примора на предају.⁶² Донети су били и закључци који ће одређивати устаничку борбу у појединостима. У овом схватању, претходни развој ситуације давао је изгледа на оптимизам и на успех. У вези са Остружничким саветовањима знало се да ће Срби ускоро почети генерални напад на Београд (Hauptangriff), и то са тешким оруђем (grobe Geschütz) које су задобили приликом предаје Шабачке вароши.⁶³

За време трајања Остружничке скупштине дошло је до једног састанка између српских старешина и турских претставника у Земуну, под покровитељством генерала Џенеина, 10 маја 1804 године. Овај састанак, међутим није довео ни до каквих резултата, те су се заважене стране, Срби и Турци, вратиле натраг да поново започну са борбама за господарство над Београдом.⁶⁴

У међувремену, 7 маја Васа Чарапић је са седам стотина војника водио велику једнодневну битку са Турцима на своме сектору опсадне линије. Турци су коначно били одбијени тек пошто су Чарапићу дошла у помоћ друга српска војна одељења: четрдесет турских лешева, шездесет рањеника и двадесет заробљеника остало је на бојном пољу; српски губици су непознати, али свакако мањи.⁶⁵ Аустриски извештачи су наводили, узалудно покушавајући да због невремена догледима прате битку, да је пламен четири српска села речито говорио о жестини и територијалном опсегу српско-турског ратишта.⁶⁶ Непосредно иза тога, (9) 21 маја дошло је до нове српско-турске битке. Српске предстраже које су биле на Топчидерском брду — „спрођу докторове куле“, на Губеревцу,

⁵⁸ *Gratzer Zeitung* № 82 од 23.V, према извештају из Земунa од 10 маја.

⁵⁹ *Споменик XIV*, 30/31.

⁶⁰ М. Вукићевић, *нав. д.*, 621 нап. 216.

⁶¹ *Меџоари Проте Мареје*, 111.

⁶² М. Вукићевић, *нав. д.*, 96. Тематика рада и ограничени простор не дозвољавају да се овде опширније говори и о организацији, ратној вештини и оружању устаничке војске, о њеном снабдевању и њеним старешинама, о ратном духу и борачком моралу у разним

фазама устаничке борбе под Београдом, као и иначе у Устанку. То би могло бити предмет посебног рада у оквиру устаничког ратовања уопште 1804—1813 године.

⁶³ *Gratzer Zeitung* № 81 од 22.V, по извештајима од 7 маја.

⁶⁴ Вук Караџић, *нав. д.*, 23/24.

⁶⁵ *Gratzer Zeitung* № 82 од 23.V, према извештају од 10 маја.

⁶⁶ *Исто*, № 81; 82.

углавном Рудничани са Антонијем Пљакићем, и Крагујевчани са Петром Јокићем, пред навалом хиљаду и две стотине крџалија и јаничара које су предводили Гушанац Алија и један од главних дахија (име му се не помиње), делимично су потисли а делимично опколили Србе у Топчидерском пашином летњиковцу и у некој воденици ниже на Топчидерској Реци.⁶⁷ Српски топ, који је управо собом био донео прота Матеја Ненадовић спасио је од погибије одељење Антонија Пљакића, које су Турци били опколили у пашином летњиковцу и потом запалили. Карађорђе је заједно са Јаковом Ненадовићем управљао српским контранпадом; прота Матеја руководио је топовском палбом са Жарковачког брда.⁶⁸ Пошто је трајала скоро цео дан, борба се завршила у прави мрак: Турци су изгубили седамдесет и два мртва и велики број рањених; српски губици износили су до тридесет људи.⁶⁹

Пошто је турска офанзива, у сукобу са Чарапићем, сузбијена и на централном делу српске опсадне линије, на путу више Раковице, а сада и на левом крилу око Топчидера, Карађорђе је извршио ново прегруписавање и распоред српске војске: кнез Сима Марковић са београдском војском од Саве до Цареве Ћуприје; на Царевој Ћуприји кнез Никола Грбовић и прота Матеја са Ваљевцима; између њих Карађорђе и Јанко Катић са својом пратњом; од Цареве Ћуприје до бивше Ледернице, касарне у Топчидеру, Милан Обреновић са Рудничанима; око Хајдучке чесме, у Кошутњаку, до Камала Младен Миловановић са крагујевачком војском; на Камалу и даље Васа Чарапић са Грочанском војском, чија је дужност била да чува „друма од Стамбола“.⁷⁰

⁶⁷ Мемоари Проте Матеје, 112.

⁶⁸ Споменик XIV, 32, 33.

⁶⁹ Исто; М. Вукићевић, *нав. д.*, 98. По аустриским новинским извештајима, до овог боја је дошло на тај начин што је 21 маја рано ујутру 1000 Турака напало из разних праваца и са разних страна на српске предстраже, намеравајући да их заобиђу и нападну с леђа. Но српски отпор био је жилав и ефикасан: пред мрак Турци су се повукли и однели 72 мртва и много рањених. Срби су

Миленко Вукићевић је мислио да је на дунавској обали Васа Чарапић имао свој логор и код Винче, пошто је ту негде у ово време, заробио једну велику турску лађу натоварену брашном.⁷¹

За главног команданта целе групације београдске устаничке опсадне војске Карађорђе је поставио Младена Миловановића.⁷²

Одмах после овог распореда, Карађорђе је са Јанком Катићем, Јаковом Ненадовићем и другим војводама кренуо на освајање Пожаревца и Смедерева. Осетивши одлазак знатног дела опсадне војске на друга ратишта Србије, (11) 23 маја Турци су учинили један веома јак испад према Топчидеру, продревши скоро до Цареве Ћуприје.⁷³ Но пошто их је српска артиљерија сузбила и прередила, под командом проте Матеје и поп Луке Лазаревића Срби су учинили противнапад и, гонећи Турке, продрли су до Савамале. Тада су педесет до шездесет турско-хришћанских кућа које су се ту налазиле, биле спаљене наочиглед Турака са Варош капије.⁷⁴ Тога истога дана Срби су запосели чврсто Дедиње, у оно време звано Дедино брдо, а предстраже избацили у висину старог Лаудоновог шанца.⁷⁵ На Горњем Врачару, по аустриским извештајима, Срби су поставили један топ, обезбедивши га по свим прописима војничке фортификације.

Главни устанички војни стан премештен је био из Остружнице у Топчидер.⁷⁶ После ових последњих битака Срби су сасвим учврстили своју опсадну линију око Београда имајући главне шанчеве у Топчидеру, на Бањици и Кумодражу, а утврђене претходнице на линији Лаудоновог шанца, нарочито у Горњем делу Врачара, испред Мокрог Луга и Миријева, и на горњем делу Ка-

међу погинулима изгубили око 30 војника. *Gratzer Zeitung* № 88, и № 90.

⁷⁰ Споменик XIV, 31.

⁷¹ М. Вукићевић, *нав. д.*, 99; С. Новаковић, *нав. д.*, 175.

⁷² Споменик XIV, *нав. м.*

⁷³ Мемоари Проте Матеје, 115.

⁷⁴ Исто.

⁷⁵ *Сербски Лѣтописи* II, 33.

⁷⁶ Исто.

рабурме. Главна војна пекара налазила се у Обрежу, магацини меса, вина и муниције у Остружници.⁷⁷ Говорило се да устаници спроводе такав план да различитим маневрисањем извуку турску посаду из града, а онда да је главнином нападну, потуку и тако освоје варош и тврђаву. Сем тога, како прича прота Матеја Ненадовић, Срби су имали „плаћена пријатеља у Земуну, и како разбере да ће Турци сутра на нас ударити, он дође према нама у раван, куд’но има насип Лаудонове ћуприје, натрпа трске или сламе, запали велики пламен — видимо и већ познамо да ће Турци сутра изаћи на бој, и бивамо спремни. А лако је дознати, јер земунски трговци и терцоман сваки дан у Београд прелазе својим пословима, пак дознаду“.⁷⁸

Пошто је предајом Пожаревца 24 маја, и регулисањем положаја Смедеревских Турака 4 јуна, гро српске војске ослобођен присуства у тим крајевима, Карађорђе се, заједно са Пожаревачком војском и Миленком Стојковићем, одмах иза Јанка Катића и Јакова Ненадовића, вратио на положаје пред Београдом, па је ускоро и сам дошао у главни стан у Топчидеру.⁷⁹ Пожаревачка војска са Миленком Стојковићем, неко време, улогорила се у Кумодражу, а један њен четобаик стајао је спреман за борбу испод Карабурме.⁸⁰ Са ових положаја устаничка војска је вршила опсервацију Београдских Турака и контролисала повремене турске испаде из београдске вароши и тврђаве. Истовремено, преко Топчидера, Срби су се снабдевали муницијом и барутом из Земунa, углавном преко лиферанта Стефана Живковића. Пребегавање алајбега са двадесет и шест Турака и долазак мухурдара босанског везира у устанички логор у Топчидеру, међу устаницима било је

примљено као знак очите српске премоћи под Београдом, и као чињеница да је званична Турска признавала оправданост устаничке борбе, па и борбу против дахија у Београду.⁸¹ У српском логору очекивао се и скори долазак босанског везира Бећир паше, као султановог изасланика, са три хиљаде војника од којих шест стотина спахија, и осам топова.

Најављени долазак Бећир паше није подједнако примљен од свих Турака у опседнутом Београду. Ван сумње је било да је становништво било за прекидање ратовања са Србима.⁸² Јаничарски ага у доласку Бећировом налазио је извесно решење српско-турског сукоба пошто му је исувише био познат рђави војни и економски положај одбране Београда.⁸³ Са својим кругом људи београдски везир Хасан паша у доласку везира видео је чак избављење и за самог себе, пошто се под притиском и присмотром дахија и крцалија налазио у врло неугодном и опасном положају.⁸⁴ Дахије, напротив, у приближавању царске војске нису виделе ничег доброг по себе. Ситуација коју су створили и у српско-турским односима, услед тога и у самом Београду, налагала им је два решења: или предају пошто Бећир паша дође у Београд, или настављање борбе до краја. Емиграција у Аустрију није изгледала препоручљива, пошто би их аустријске власти сматрале као бунтовнике против султанове власти и, према томе, изложиле их екстрадицији. Једно тајно саветовање које су дахије одржале почетком јуна показало је да нису били у својим схватањима и одлукама сасвим сагласни:⁸⁵ сем Аганлије који је био за предају Бећир паши, остала тројица дахија била су за одбијање предаје. Видан знак њихове ароганције и терора било

⁷⁷ *Gratzer Zeitung* № 88 од 2.VI, према извештајима од 20 маја.

⁷⁸ *Мемоари Проте Матеје*, 116/117.

⁷⁹ М. Вукићевић, *нав. д.*, 101. Уп. *Gratzer Zeitung* № 105 од 2.VII.

⁸⁰ *Мемоари Проте Матеје*, 116. О блискости српских патрола види се и по томе што су Срби отели Турцима 650 оваца пред самим варошким шанцем. А. Ивић, *нав. д.*, 180.

⁸¹ *Gratzer Zeitung* № 105 од 2.VII, према извештају од 27 јуна.

⁸² Неки Хасан бег, Београђанин, поседник већег броја имања у Србији, коме је Аганлија све отео и протерао из Београда, крајем маја био је именован од Порте за главног интенданта Бећир пашине војске. Ово се тумачило као жеља Централне турске владе да у погледу имовинских односа рестаурира стање какво је било пре доласка дахија на власт. А. Ивић, *нав. д.*, 181.

⁸³ Исто. ⁸⁴ Исто, 178.

⁸⁵ Исто, 179. Изгледа да је Фочић, преко

је убиство угледног београдског Турчина Хаџи Мемиша чија је кривица била у томе што је јавно кривио дахије за недаће које су сналазиле недужно цивилно становништво београдске вароши.⁸⁶ Крџалије, напротив, чинили су главни ослонац дахиске војне моћи у Београду, иако су се понашали као самостални господари па чак и безобзирно уцењивали дахије. Пред долазак Бећир пашин њихов план је био да се нападне Срби са свих страна. Служећи се у припремној фази напада тактиком по-тајне инфилтрације и појединачног пребацивања у позадину и у бокове устаничке војске, у јачини од око хиљаду људи, они су намеравали да најпре једновременим нападом дезорганизују српску позадину те да припреме и потпомогну главни фронтални удар три хиљаде Турака, махом коњице, из Београда.⁸⁷ Циљ је требало да буде разбијање српског фронта и ослобођење Београда од опсаде. У противном, остављајући јаничаре самима себи, крџалије су морали да се, појединачно и у мањим групама, силом даље пробијају преко српске територије ка Карановцу, Ћуприји и Нишу.

Турски напад на српске положаје уследио је 15 јуна, али није испунио ишчекивања.⁸⁸ Обавештени о турским припремама, Срби су се, да би компактније дочекали непријатеља, повукли главнином са предњих линија, концентрисавши се на Дедињу изнад Топчидера. У осам сати ујутру почели су окр-

шаји међу претходницама, а око једанаест сати Аганлија и Кучук Алија повели су силовито преко две хиљаде коњаника и пешадије на јуриш према шанчевима Јакова Ненадовића и Васе Чарапића. Главна битка водила се на Дедињу достигавши врхунац око три сата поподне. Око пет сати поподне Турци су се повукли поражени (mit *nahmhaften Verlust*)⁸⁹ оставивши на лицу места четрдесет и једног погинулог, поред оних који су успут умирали од задобијених рана, преко седамдесет рањеника, шездесет коња; српски губици износили су три мртва и десетак рањеника.⁹⁰ После тога, за следећа два три дана Србима је пребегло двадесет и пет крџалија.

За неколико дана после тога турски напади били су сасвим престали. У међувремену, 19 јуна стигао је у српски логор у Топчидеру мухурдар Бећир пашин, Хаџи Емин ефендија.⁹¹ У Топчидеру он се распитивао о српско-турским приликама под Београдом, као и о међусобицама, и сукобима дахиске, јерлиске, спахиске и крџалиске странке у Београду. Мухурдар је 21 јуна, био сведок испада једне дахиске шајке и канонаде коју је она извршила на ушћу Топчидерске реке бомбардујућу управо мухурдаров шатор: дахија Мула Јусуф командовао је овим нападом.⁹² За време боравка у српском логору он је узалуд покушавао да склони дахије на послушност. Он је 27 јуна, такође, позвао Гушанца Алију да се преда или мир-

ћуприског војводе Абдулаха, био иницијатор око врбовања четворице арбанашких буљукбаша из Приштине и Куршумлије да са 3000 војника под платом дођу дахијама у помоћ. Уп. Исто, 176, 194; 178.

⁸⁶ Исто, 181.

⁸⁷ Исто, 189/190. Уп. 195.

⁸⁸ Исто, 196.

⁸⁹ Наводи се да је 16 јуна било 800 коњаника и 500 пешака, али да су ови наишли на српске заседе, и да су изгубили око 100 мртвих. *Сербске Лѣтописи* II, 36. *Gratzer Zeitung* № 105 од 2.VII., а према извештају од 18 јуна, наводе међутим 1000 коњаника и 400 пешака.

⁹⁰ А. Ивић, *нав. д.*, 196/197.

⁹¹ Исто, 209; уп. 249.

⁹² „...sondern der Mulla Jussuff gieng am 21. dieses mit einer armirten Tschaïque an tür-

kischer Seite bis hart vor das servische Lager und canonirte eben als der Muhurdar beym Mittagessen war, gerade an jene Stelle, wo er sich aufhielt. — Und obzwar die servischen Vorposten die Annäherung der Tschaïque meldeten, so erwiderte der Muhurdar, dass selbe in freundschaftlicher Absicht käme und sich niemand unterfangen solle, einen Schuss zu machen. Als er jedoch von der bössen Werkthätigkeit überzeiget worden, geriehte selber in heftigsten Zorn und gebote die Canonen vorzuführen und alles anzuvenden, die Tschaïque in Grund zu bohren. Worauf auch sogleich mehrere hundert Servianer wie wüthend vorliefen, die Canonen mehr trugen als führten und verursachten, dass die Tschaïque beschädigt und ein Türk todt geschossen worden". Обрштар Томерлин барону Ценеину 25 јуна. А. Ивић, *нав. д.*, 209.

ним начином извуче из Београда и пређе у унутрашњост Румелије.⁹³ Бећир паша се у то време налазио у Шапцу са хиљаду и пет стотина војника и пет топова, праћен од шест стотина босанских Срба-коморџија.⁹⁴ Са пута он је умољавао пограничне надлежне аустриске војне власти да дозволе снабдевање намирницама устаничке војске пошто се она од Порте сматрала као помоћна султанова војска.⁹⁵

Дахије су 30 јуна учиниле још један покушај продора у српску опсадну линију: у јачини од хиљаду и осам стотина људи две колоне кренуле су ка Дедињу, а једна ка Миријеву са намером да, понављајући краљевски план од 15 јуна, маневром фронтално обухвате српске главне положаје; четврта колона у јачини од сто педесет до две стотине људи провлачећи се шумарцима требало је да продре у дубину устаничког фронта, и да преко Белог Потока и Раковице зађе устаницима за леђа и споји са оним колонама које су надирале од Дедиња. На Дедињу лично је Карађорђе дочекао главнину турске војске, потукао је и вратио натраг. Продревши до Белог Потока, четврта колона била је опкољена и сасвим уништена (*gänzlich zusammengehauen*). Ценило се да су турски губици овом приликом износили три стотине педесет људи, а устанички осамдесет.⁹⁶ После победе српске предстраже поново су заузеле своје положаје на Лаудоновој линији. У испадима 7 и 8 јула Турци су изгубили још тридесет и пет мртвих и рањених, а 15 јула још око сто тридесет људи.⁹⁷

Но Бећир пашино путовање било се одужило: задржавајући се успут у Шапцу и Палежу, он је после мухурдар ефендије послао свог хаја бега који је 8 јула стигао у Топчидер, где је био поздрављен пуцњавом из дванаест уста-

ничких топова.⁹⁸ Он је одмах позвао себи на разговор делегацију најугледнијих Турака-Београђана, али су дахије спречиле такав састанак. Као и његов претходник, и хаја бег је био сведок једног дахиског испада 8 јула на Дедиње који се завршио губитком од педесет заробљеника.⁹⁹ У међувремену 12 јула Бећир пашу дочекали су српски устаници на Белим Водама више Жаркова и одали му почести као султановом генералу.¹⁰⁰

Овим тренутком почиње друга фаза устаничког настојања и борби за ослобођење Београда. Бећир паша је имао да извиди сукоб између дахија и Срба, да казни јаничаре и да, умереним задовољавањем српских захтева, изврши пацификацију српског устанка. Бећиров долазак међу устанике, у томе тренутку, означавао је и добру вољу централне турске управе да лепим и мирним начином ликвидира српско-турски сукоб и поврати стање какво је било пре доласка дахија на власт крајем 1801 године.

II

Друга половина 1804 године, углавном испуњена боравком Бећир паше у Београду, означава другу фазу у устаничким настојањима да ослободе Београд. Ова фаза је прошла без војничких сукоба, али у знаку политичких преговора између вођства српске устаничке војске и разних претставника турске власти у Београду.

Долазак Бећир пашин под Београд и његов боравак у Београду, примирио је српско-турске супротности и учинио да је у војном погледу ситуација постала прилично сређена и мирна, иако су у политичком погледу основна питања српско-турског сукоба остала и даље нерешена. Најзначајнија чињеница у

⁹³ Исто, 217.

⁹⁴ Исто, 225.

⁹⁵ Исто, 238, 268.

⁹⁶ *Сербске Лѣтониси* II, 37. *Gratzer Zeitung* № 112 од 14. VII, према извештају из Земуна од 2 јула.

⁹⁷ Исто № 122 од 31.VII, према извештају од 19 јула. 27 јула рано ујутру Турци су

изненадно напали са 2000 коњаника српску предстражу од 600 људи, разбили је у неколико група и, почесно, тукли у Мокролушком потоку. А. Ивић, *нав. д.*, 236. Уп. М. Вукићевић, *нав. д.*, 127.

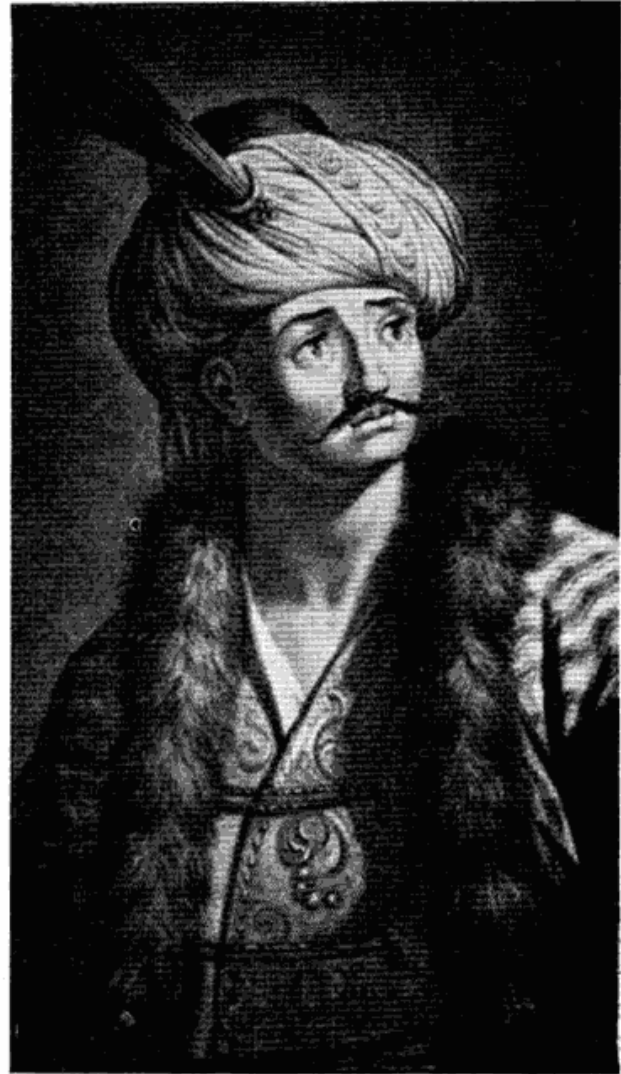
⁹⁸ А. Ивић, *нав. д.*, 230.

⁹⁹ Исто, 231.

¹⁰⁰ М. Вукићевић, *нав. д.*, 105

лето 1804 године била је та што су крцалије успеле да 28 јула коначно истерају дахије и њихове присталице из тврђава и пребаце их у подручје београдске вароши:¹⁰¹ тиме су они, посредно, учинили, у даљем развоју, да се дахије приведу ликвидацији и тиме испуни једно од очекивања које је устанике покренуло на сукоб са Турцима.

Ова чињеница значајна је у историји ослободилачке борбе под Београдом, и имала је карактер једне мале предисторије. У данима пре но што ће дахије изгубити власт у Београду, вођени су преговори између Гушанца Алије и српских старешина о предаји београдске вароши српским устаницима, с тим да крцалије остану у тврђави до даљег решења, односно док на српски захтев — стварно неискрен — да се Гушанац постави за везира у Београду, који би тек био упућен у Цариград, не буде дошло одобрење од стране султана.¹⁰² По једној раширеној висти Карађорђе је, у сврху реализовања овог плана, био склопио побратимство са Гушанцем. Но до извршења договора није дошло пошто је Гушанац играо двоструку улогу, намеравајући да се за своје циљеве пуног господарења у Београду користи Србима против дахија, а дахијама, односно њиховим тешким положајем, против Срба. По споразуму 29 јула, устаници су кренули са две хиљаде војника на београдску варош. Међутим, увидевши на време превару од јаничарске војске која се била камуфлирала у близини варошког шанца, Срби су привели још пет хиљада људи. Видећи да крцалије нису припремиле предају вароши, Срби се повуку на раније положаје; дахијама и крцалијама пак пропао је план да из заседе изненадно нападну Србе.¹⁰³ Пошто је овај план заузимања београдске вароши пропао, крцалије се прогласе за пуне господаре у београдској тврђави на Калемегдану: дахије су међутим запале између Срба и крцалија те видећи опасност по себе, укрцају се на четири шајке и са седамдесет и шест пратилаца отисну



Сл. 4 — Осман Пазван-оглу, одметник у Видину. Рад једног инжењера у његовој служби. Бакрорез А. Бисела

се Дунавом ка Видину. Познато је да их је, после једног сукоба код Пореча, у Адакалеу побио Миленко Стојковић имајући зато овлашћење Бећир паше и одобрење адакалског команданта.

По одласку дахија Гушанац Алија са својим крцалијама проширио је своју власт и над београдском вароши. Мекан и неактиван, Бећир паша је практично био без моћи и без власти. Он се није никако могао погодити са крцалијама. Тек што се био преселио у доњи град,¹⁰⁴

¹⁰¹ А. Ивић, *нав. д.*, 261, 282, 283.

¹⁰² М. Вукићевић, *нав. д.*, 128.

¹⁰³ Исто, 103.

¹⁰⁴ А. Ивић, *нав. д.*, 368.

морао се отуда пребацити у једно од београдских предграђа пошто му се војска услед грознице и дизинтерије јако смањивала.¹⁰⁵ Један део војске његове био је такође расподељен у два српска логора: на Врачару и код Болеча.¹⁰⁶ Једно време чак, оставши удаљен од своје пратње, он је био фактички заробљеник крцалија, и само захваљујући српском новцу, он се откупио, извукао из Београда и после неког времена повукао за Босну, несвршивши практично готово ништа што би било од дуготрајних последица у српску корист.

Ни постављање новог београдског везира Сулејман паше средином августа 1804 године¹⁰⁷ није изменило ситуацију око Београда, пошто је и он, као и Бећир паша, остао без стварне моћи и власти.

Поред ових претставника политичке власти Турске, постојао је у Београду још и стари везир Хасан паша, и посебна групација Арнаута која је претстављала изванредан војнички фактор у Београду и била углавном везана за Реџепа брата адакалског команданта Ибраима.¹⁰⁸

У оваквој ситуацији подељености међу Турцима, српско-турски односи имали су двоструки карактер: политичку страну која је спадала у компетенције Бећир паше, и војну којом је господарио Гушанац Алија.¹⁰⁹ Срби су, преговарајући са разним турским групама у Београду, истовремено делали и на дипломатском пољу. Са једног саветовања у Топчидеру још 22 јула српске старешине су послале молбу аустријском цару Францу за посредовање и јемство у ствари српско-турског споразума,¹¹⁰ а исто тако нешто касније и делегацију у Русију. Но судбина српско-турског фронта и даља блокада Београда зависила је, пре свега, од става Гушанца Алије према устаницима.

Српско-крцалиски односи током јесени 1804 године били су прилично добри, иако рачунски. Гушанац је намерно тражио у Србима пријатеље не би ли тако, добијајући у времену, и одрешених руку, на неки начин легализовао себе у Београду. Крајем септембра Карађорђе и Гушанац изменили су међусобно скупочене поклоне.¹¹¹ Али, такође, Гушанац се добро држао и према јаничарима имајући са њима чак и пријатељски савез, упркос српског тражења да им се изруче још неких двадесет и пет „малих дахија“.¹¹²

Али српско-турски односи гледани у целини, зависили су и од међуодноса Бећир паше и Гушанца Алије, који је имао и своју политичку али и финансиску страну.¹¹³ Наиме, радећи на томе да постане ако не Београдски везир, зашто је недвосмислено давао Србима сугестије, а оно бар какав виши царски чиновник у Београду, Гушанац је, с друге стране, имао новчана потраживања заостала још од времена дахија. Јер, коначно, он је свој одлазак из Београда условљавао траженом исплатом за своје услуге ствари царства — пред устаничким покретом — и турској власти у Београду, као и за плате-најамнине својим крцалијама. Гушанац је одбио понуду да се са својим крцалијама пребаци под Зворник куда га је слао Бећир паша у сврху ликвидирања босанских одметника окупљених, са Мус агом Фочићем и Бегом Новљанином, око зворничког капетан Мехмед паше.¹¹⁴ Али зато, он је прихватио Бећирово наређење да са Србима буде у миру и да не изазива инциденте под Београдом.¹¹⁵ То је учинило да су почетком октобра Срби увелико повукли своје истурене положаје пред Београдом, задржавши се углавном око Железника, Остружнице

¹⁰⁵ Вук Караџић, *нав. д.*, 35; А. Ивић, *нав. д.*, 381.

¹⁰⁶ М. Вукићевић, *нав. д.*, 126.

¹⁰⁷ А. Ивић, *нав. д.*, 298, 349; М. Вукићевић, *нав. д.*, 142.

¹⁰⁸ *Gratzer Zeitung* № 150 6. IX.

¹⁰⁹ *Исто* № 154, према извештају од 12 септембра.

¹¹⁰ А. Ивић, *нав. д.*, 271; М. Вукићевић, *нав. д.*, 128.

¹¹¹ А. Ивић, *нав. д.*, 382.

¹¹² *Исто*, 389. Гушанац Алија позвао је јаничаре да му се придруже, плаћајући им најамнину. *Gratzer Zeitung* № 158 од 2. X., према извештају из Земуна од 20 септембра.

¹¹³ М. Вукићевић, *нав. д.*, 135, 143.

¹¹⁴ А. Ивић, *нав. д.*, 367, 387.

¹¹⁵ *Исто*, 404. Карађорђе је ипак задржао већи број војника, као резервни корпус, код Београда у јачини од 2000 људи, други коман-

и под Авалом. У ово време крцалије нису никако пристајале да Сулејман паша уђе са својом пратњом у тврђаву на Калемегдану.

Но почетком новембра ситуација се упростила тиме што је Хасан паша отпутовао Дунавом за Бендер,¹¹⁶ Бећир паша је већ кретао из Палежа за Шабац и Бијељину, а Реџеп ага, да би ослабио Гушанца, наговарао је Србе да исплате један одред Арнаута-бивших крцалија, окупљених око његовог брата Салије, те да се ови удаље ка своме завичају.¹¹⁷ Изгледало је после овога, да ће се моћи успоставити једно стање оружане неутралности на српско-турском сектору под Београдом. Но средином новембра¹¹⁸ дошло је до жестоког сукоба између јаничара и крцалија, спахија и јаничара. Велики нереди међу Турцима првих дана 1805 године,¹¹⁹ који су већ били припремљени крајем децембра, потсећали су на догађаје из 1792 и 1793 године. Срби су ово покушали да искористе али без резултата. Крајем 1804 године Гушанац је скоро ухапсио Сулејман пашу, новог београдског везира, те га је држао као заробљеника још и почетком 1805 године.¹²⁰ Једини већи успех устаничке војске под Београдом претстављала је ликвидација двају одреда Арнаута — ранијих Гушанчевих крцалија¹²¹, почетком 1805 године: Хусеина Ганића на Куличу, и Бећира Ђаковца и Али Призренца код Баточине. Ову ликвидацију извршио је један одред београдске војске одаслат у ове крајеве под командом Јанка Катића.¹²²

данци, по аустриским новинским извештајима имали су до 1000 људи. *Gratzer Zeitung* № 174 од 30. X., према извештају из Земуна од 18 октобра.

¹¹⁶ А. Ивић, *нав. д.*, 409

¹¹⁷ Вук Караџић, *нав. д.*, 47.

¹¹⁸ *Gratzer Zeitung* № 178 од 6. XI, према извештају од 25 октобра.

¹¹⁹ Исто № 180 од 10. XI. Уп. А. Ивић, *нав. д.* II, 3, 4.

¹²⁰ Исто, 5; уп. 53: »Guschanz Aly begab sich eigener Persohn zum Pascha und las ihm diesen Brief mit dem Verweis vor, was er in der Geheim Troupen zu Nissa unterhalte, welches ein Zeichen, dass er etwas Böses im Sinne habe, mithinn sich verdächtig gemacht hat, daherо er von nun an einstweilen im Haus Arest durch

Тако се 1804 године завршила прва година у српском ратовању за ослобођење Београда. Она није довела до ослобођења главног града пашалука али је учинила да турска власт, сведена на градске зидине, престане у самом пашалуку. Ликвидација дахија, и тешки губици јаничарско-крцалиских одреда, велики успеси у борбама за непосредне прилазе Београду, спречавање продора у унутрашњост, значили су постигнућа од врло великог војничког и психолошког значаја. Успешна даља блокада и предаја Београда могла се, међутим, потпуно извести тек пошто би се стално утврдила српска одбрана на Дрини и Морави где су се почеле окупљати турске војске суседних пашалука. 1805 година то је, унеколико, учинила иако на другим ратиштима Србије.

III

Ратне околности током целе 1804 године замориле су и Србе и Турке. Срби су стално морали да одвајају део своје војске, чак и у позну јесен 1804 године, за потребе пољских радова, коморе, фортификација, углавном под руководством Радича Петровића, одлажењем на пограничне фронтове на Дрини и Морави. Турци, притишњени за градске зидине, егзистирали су благодарехи аустриској наклоности и, ипак, слободном снабдевању храном и оружјем из Земуна.

Иако је почетком 1805 године у српско-крцалиским односима владао

50 Kerdschelien die Wohnung des Pascha besetzten; wohin auch der Velly Effendi gebracht worden, doch mit dem Beysatz, dass er Guschanz Aly nunmehr vor gewiss überzeugt seye, dass nicht Velly Effendi sondern der Pascha selbst an allen denen Verwirrungen und geheimen Intrigen Ursach wäre«.

¹²¹ Исто, 20.

¹²² Исто, 21, 22. Уп. Вук Караџић, *нав. д.*, 226. У аустриским извештајима помиње се и учешће Симе Марковића са 700—800 војника. Исто, 29; уп. 46. По аустриским извештајима помиње се и Васа Чарапић као извршилац ове сече у Шумадији. *Gratzer Zeitung* за 1805 № 42 од 14. III, према извештају од 28 фебруара.



Сл. 5 — Турски јаничар у XVII веку, по Рикоу

мир, крцалије су се у Београду стално утврђивале.¹²³ Све капије на тврђави, сем код куле Небојше, и дању и ноћу биле су под кључем, а нарочита пажња била је обраћена централном барутном магацину у Горњем граду.¹²⁴ Делимично је то, по наредби Гушанца Алије, било учињено из подозривости према везиру Сулејман паши, кога су крцалије држале у већем запту но његовог претходника Бећир пашу.¹²⁵ Стране новине чак су

¹²³ А. Ивић, *нав. д.*, 54, 61.

¹²⁴ Исто, 14.

¹²⁵ Исто, 68, 158. *Gratzer Zeitung* № 131 (за 1804) од 17. VIII., према извештају од 1 августа.

¹²⁶ Исто, № 5 (за 1805) од 8. I, према извештају од 26. XII. 1804.

¹²⁷ Исто, № 13 од 22. I. 1805.

доносиле вести да је Гушанац, будући у непријатељству са Сулејман пашом, помишљао на обнову споразума (*Einvernehmen*) са Карађорђем.¹²⁶ Напротив томе, Сулејман паша је најстроже забрањивао било какву продају барута Србима.¹²⁷ Поводом овога, у Аустрији су кружиле вести да ће Срби обновити непријатељства, полазећи од чињенице да је и Карађорђе забранио било какво удаљавање српских војника из ратних јединица, и да је Васа Чарапић, одређен за Карађорђевог заменика под Београдом, добио наређење да из Остружнице привуче српску војску ближе Београду.¹²⁸ С друге стране, Сулејман паша је исувише имао пријатељски однос према јаничарима, бившим пријатељима дахија, па су били мали изгледи за трајније српско-турско помирење под Београдом.¹²⁹

Међутим, почетком марта 1805 године¹³⁰ проносиле су се вести да ће и крцалије, притиснуте оскудицом, и изазване погибијом Арнаута на Куличу и Баточини, ударити правцем ка Остружници,¹³¹ где се веровало да су још увек били српски војни магацини са намирницама и џебаном. Знајући за ово, устаници су се обраћали Бећир паши у Травник, питајући га за мере и поступке према београдским Турцима у случају отпочињања непријатељстава. Ово утолико пре што су кружиле вести, такође, о поновном нападу Мус аге и Бега Новљанина на Дрини, а нишког и лесковачког паше на Морави.¹³² Сем тога, као доказ томе, служило је и то што су се крцалије и јаничари измирили, и што је између Гушанца Алије и Тосун аге постигнут споразум о заједничком ставу према Србима. Осим тога они су још и стајали у преписци са Арнаутима позивајући их себи у помоћ.¹³³ Насупрот овоме, Срби су са своје стране и даље

¹²⁸ Исто, № 28 од 18. II, према извештају од 4 фебруара. Уп. Исто № 48 од 28. III.

¹²⁹ Исто (№ 2) од 2. I, према извештају од 19 децембра.

¹³⁰ А. Ивић, *нав. д.*, 67.

¹³¹ в. *Gratzer Zeitung* № 2 од 2. I.

¹³² А. Ивић, *нав. д.*

¹³³ Исто, 74, о припремама 7000 Арнаута да продру у Србију.

којег паше у Београд.¹⁴¹ Лично он, пре-
дузео је читав низ даљих мера за утвр-
ђивање одбране Београда. Тако је на-
редио да се сасвим сазида Смедеревска
капија на доњој тврђави, а све друге,
сем Стамбол капије и Водене капије код
Небојшине куле, добро преграде и забар-
рикадирају. Тосун ага, опробани ратник,
са педесет крџалија бдио је у предграђу
Београда.¹⁴² За случај опасности, Гуша-
нац је поручивао београдским јерли-
јама склониште у просторијама Доње
тврђаве, али овај његов предлог био је
одбијен, делимично чак и са пркосом:
београдске јерлије биле су поздравиле
најављени долазак султановог претстав-
ника-Хафиз пашу.¹⁴³

Са своје стране, Срби су се такође
спремали да не дозволе улазак Хафиз
паши у београдски пашалук. Око десет
хиљада људи прикупљало се у Тополи,
а прилази на Морави око Јагодине били
су чврсто запоседнути. Користећи пово-
љан став Гушанца,¹⁴⁴ Срби су већи део
опсадне војске око Београда упутили на
Мораву, а једним делом на Дрину¹⁴⁵ и
код Карановца.¹⁴⁶ По аустриским оба-
вештењима, почетком јуна Гушанец
Алија и Карађорђе су чак склопили
неку конвенцију којом се обе стране
обавезују на мир и лојалност, с тим да
се Турцима Београђанима може, поје-
диначно, дозволити излазак из Београда
у оближња српска села ради набавке
намирница и огрева. Разуме се да се
Срби нису ослањали само на обећања
крџалија већ су зато и даље предузи-
мали мере за сваку евентуалност.

Срби су 18 августа тукли Хафиз
пашу на Иванковцу.¹⁴⁷ Ова победа зна-
чила је прекид Срба са царском влашћу,

а отуда, последично, и наговештавање
инвазије Србије другим царским вој-
скама. Отуда је значај Београда особито
порастао с обзиром на његов стратешки
положај у позадини српске одбране.
Један мањи део српских ратника са
Иванковца вратио се опет под Београд
и, изгледа, приближио се ранијим срп-
ским предстражним шанчевима. Иван-
ковачка победа имала је за последицу
узеће Карановца, освојење Ужица, бржи
пад Смедерева, строгу блокаду Шапца,
— средином децембра тамо је било чак
три хиљаде српских војника, — а затим
и устаничку намеру да, што пре стра-
тегиски обезбеде себи даље успешно
ратовање са Турцима ослобођењем Бео-
града. Пошто су Срби почели са по-
следњим опкољавањем Смедерева, Гу-
шанец Алија са својим крџалијама био
се јако уплашио да и њега, најзад, не
постигне иста судбина. Он стога одбија
српску понуду да пет стотина његових
крџалија уђе у састав српске војске, а
пет стотина Срба у замену да служе у
београдској тврђави.¹⁴⁸

Почетком септембра, за време опсаде
Смедерева, погоршали су се нагло од-
носи Гушанца Алије и српских старе-
шина под Београдом, те је Карађорђе
неколико пута долазио од Смедерева до
Београда и задржавао се код војске на
Болечу и Врачару, оставивши Младена
Миловановића за свога заменика у срп-
ској смедеревској опсадној војсци. Сре-
дином септембра пет стотина крџалија,
излазећи изван варошког шанца, било је
спремно да се судари са Србима, али
до сукоба ипак није дошло.¹⁴⁹ Крајем
септембра крџалије су нарочито стра-
ховале да ће Срби користити погоршане

¹⁴¹ Исто, 125.

¹⁴² Карактеристику Тосун агину в. А. Ивић,
нав. д., 224.

¹⁴³ Исто, 136/137.

¹⁴⁴ Београдски аустриск извештач јављао
је да је између Гушанца Алије и Карађорђа
била склопљена конвенција, којом су се обе
стране обавезивале на мир и лојалност, с тим
да се Турцима Београђанима може, поје-
диначно, дозволити излаз до оближњих села
ради набавке намирница. А. Ивић, нав. д., 140.

¹⁴⁵ Исто, 145.

¹⁴⁶ Исто, 142. Уопште, благонаклони став
Гушанца Алије према Србима био је наро-

чито осуђиван код босанских муслимана, који
су му стога приписивали атрибут ђаура, и
истодобно препоручивали јаничарску буну у
Београду против крџалија. А. Ивић, нав. д.,
155. О једном тајном састанку Гушанца Алије
и српских претставника — под оружјем —
у Београду крајем августа, в. А. Ивић, нав. д.,
171. Уп. Исто, 173, којим се крџалијама пода-
рује нешто новаца и стоке.

¹⁴⁷ М. Вукићевић, нав. д., 289.

¹⁴⁸ Исто, 295.

¹⁴⁹ *Gratzer Zeitung* № 150 од 19. IX., према
извештају од 6 септембра.

климатске прилике да нападну Београд, те су били у сталном ишчекивању.

Пошто је 20 новембра 1805 године предајом Смедерева прешло у српске руке,¹⁵⁰ на заказаној Смедеревској скупштини устаничких старешина почетком децембра, донета је била коначна одлука да се Београд што пре ослободи. У припремама, Јанку Катићу била је поверена главна команда над логором у Топчидеру, Васи Чарапићу над логором у Раковици, а Сими Марковићу над логором у Железнику.¹⁵¹ Карађорђе је лично узео на себе да надгледа ратне припреме

Ова поновна концентрација устаничке војске дошла је у прави час, јер се Гушанац Алија, великим делом притиснут тешком оскудицом, незадовољством у Београду и страхом од устаничких припрема, решио — после више од године дана — на продор у српску позадину.¹⁵² Он је одредио два правца продирања: низ Дунавску обалу на оближње српске предстраже, и узводно уз Саву ка главном српском логору у Остружници.

По аустриским службеним информацијама, 26 децембра Турци су учинили препад до Миријева, Великог Села и Сланца, где нису наишли на устаничку војску, те су опљачкали и повели собом натраг око стотину комада крупне рогате стоке, па чак и неколико свиња.¹⁵³ Дан касније, рано ујутру, лично Гушанац Алија са својим командантима и хиљаду пет стотина коњаника и пешака, и једном флотилом од две шајке и три друге лађе на Сави, кренуо је ка Остружници, рачунајући са јачином српске одбране на Царевој Ђуприји од три стотине војника, у Жаркову са пет стотина, у Железнику са шест стотина, и у Остружници са око хиљаду војника. У налету Гушанац је, прешавши преко напуштене Цареве Ђуприје, допро до Жаркова али Срби ту не приме борбу, већ се повуку ка Железнику. У три

налета Гушанац је био одбијен и потучен, али је у међувремену успео да потера преко две стотине комада оваца и рогате стоке и да попали и Железник и Жарково. У противнападу Срби су повратили плен, и нагнали Турке на повратак. Напад турске флоте био је исто тако одбијен испред Остружнице, те се и она повукла користећи се аустриским обалом. По српским извештајима Турци су у овој експедицији изгубили само у мртвима преко педесет људи. По аустриским новинским извештајима, Карађорђе је лично руководио српским противнападом ударајући у бок Гушанчеве војске код Цареве Ђуприје, и умало није успео да Турцима пресече отступницу и потпуно их опколи.¹⁵⁴ У другом поновљеном нападу, изгледа, да су Турци поново продрли до пред Остружницу али су, свакако, наишли на српску клопку у којој су изгубили преко две стотине људи.¹⁵⁵

Овај последњи српско-турски судар имао је карактер правог турског продора међу устаничке опсадне положаје, и обележје жестоке, иако краткотрајне, офанзивне операције. Упркос почетном успеху — крцалије су користиле, услед примирја, средство изненадног препада — турска катастрофа, са преко две стотине мртвих и рањених, била је очевидна.

Тако се завршила 1805 година. Она није донела ослобођење главног града Србије, али је поновила српску премоћ. Најважније је било пак схватање да се Београд пошто-пото мора заузети јер је, мање опасан због војничке снаге Турака у њему, чинио то да су устаници морали да ту вежу знатан део својих војничких снага — које су им биле тако потребне за бројне фронтове на границама пашалука. А крајем 1805 и почетком 1806 године устаници су, спроводећи одлуке општег ратовања, донете на Смедеревској скупштини, проширили

¹⁵⁰ У операцијама око Смедерева, Миленко Стојковић имао је осам шајки са по два тона и дванаест великих ораница. № 174 а., по извештају из Ковина.

¹⁵¹ М. Вукићевић, *нав. д.*, 298.

¹⁵² А. Ивић, *нав. д.*, 236; М. Вукићевић, *нав. д.*, 311. в. *Gratzer Zeitung* № 202 од 21. XII.

¹⁵³ А. Ивић, *нав. д.*, 236/237.

¹⁵⁴ *Gratzer Zeitung* за 1806 № 11, по допису из Земуна од 2. јануара.

¹⁵⁵ *Сербске Лѣтописи* за 1826, III, 28; М. Вукићевић, *нав. д.*, 311.

акције ка Видину, Нишу, Прокупљу, Новом Пазару, Вишеграду, Зворнику.

*

Година 1806 донела је шестонедељну битку на Делиграду и успех на Мишару, и ослободила Србију критичне ситуације од турске концентричне инвазије. Борбе за Београд — у овој години — иако мање упадљиве у билансу устаничких победа над Турцима, имале су ипак значај турских пораза већег степена, а посредно и свој удео у општој одбрани Србије.

Тако је током целе прве половине 1806 године било српско-турских бојева: на Врачару, Топчидерском брду, Хајдучкој чесми у Кошутњаку, Макишу, Жаркову, Белим Водама, чак и код Раковице и Железника, али такође и на простору Теразија, у Циганској мали, на Лиману, Дунавској обали, најзад под самим варошким шанцем. Гушанчеве кабадахије Дема и Хаџи Климента, почетком 1806 г., задавали су знатних брига опсадној војсци својим испадима, углавном стога што је гро српске војске — од краја 1805 године, био упућен на друга ратишта ради предузимања опсежне акције револуционисања и продирања у суседне турске пашалукe. Турци су користили ову ситуацију испадајући у околину ради пљачке.

Миленко Вукићевић је уопште подробно обрадио овај период српско-турских бојева под Београдом.¹⁵⁶ По њему, 21 јануара „кад стигне глас под Београд да су навалили Турци од Дрине, дође Карађорђе у Железник, састане се с Васом Чарапићем и договори, како да се сузбију најпре они Турци, који излазе из Београда до Макиша и Жаркова. По договору поћу ноћу и на Светог Јована освану по највећем снегу више Камаља с 800 војника. У том се појаве и Турци из Београда под Гушанчевим кабадахијама Демом и Хаџи-Климентом, те се отвори крвава борба. Чарапић с коњицом удари низ реку Топчидер ка

Хајдук-чесми, а Карађорђе испод шуме Жаркову. Васа успе да пресече пут Турцима Сави и потера их Белим Водама. Они затекну Павла Поповића из Вранића с 20 момака у некаквим мајданима близу Белих Вода, опколе га и нападну, а други од њих отрче у Железник где их српске лабаве страже не опазе, те уграбе седам глава, у том испадне Карађорђе испод шуме с пешацима и нагна Хаџи-Клименту на бару. Он се онда окрене косом к Остружници, а за њиме се натури Петар Јокић с момцима, не видећи за собом у даљини Дему, који је јурио да им удари с леђа. На глас Чарапићев Петар се врати а допадне Јанко Катић, који је давно желео да се огледа с Демом, нападне га и убије му коња, који притисне Дему. Међутим Турци у Београду, чувши пуцњаву пушака, појуре буљук за буљук, стигну и одбране Дему, а Јанко се повуче шуми...“

После овог боја, поражени, Турци су се сасвим повукли у Београд: један део становништва евакуисали су у горњу тврђаву, а на шанчевима извукли су још неке топове.¹⁵⁷ Такође, говорило се чак да је Карађорђе поставио ултиматум Турцима за предају вароши да би се избегло њено рушење од стране српске артиљерије.¹⁵⁸ Изгледа стварно да су Срби намеравали, понесени успехом општег напредовања на граничним фронтима, да нападну и Београд, али је развој ситуације на Дрини, после српског повлачења из Босне, омео ову намеру. Откако се, у другој половини фебруара, Карађорђе упутио ка Шапцу, опсада Београда је опет попустила.¹⁵⁹

Око хиљаду Турака коњаника 27 фебруара 1806 године извршило је један мањи испад из Београда, а 16 марта још један до Железника, али са slabим исходом.¹⁶⁰ Но то је био увод у већу операцију која је изведена ноћу између 23 и 24 марта. У жестокој и крвавој ноћној борби у Топчидеру Срби су разбили Турке, затекавши седамдесет

¹⁵⁶ Исто, 378/9.

¹⁵⁷ *Gratzer Zeitung* № 29 од 20. II, према извештајима од 3 фебруара; Исто № 34 од 1. III., према извештајима од 13 фебруара.

¹⁵⁸ Исто, 38 од 8 маја, према извештају од 20 фебруара.

¹⁵⁹ Исто № 43 од 17. III., према извештају од 28 фебруара.

мртвих, десет заробљеника, међу којима и једног бинбашу, и доста рањеника.¹⁶¹ Последица је била та да се за једно дуже време Турци више нису усуђивали на испаде из Београда.¹⁶² Тек око 12 априла, пред православни Ускрс, користећи славље у српској војсци, Турци су извршили продор чак до Ресника, али их је Васа Чарапић, долазећи од Раковице, разбио и потерао натраг.¹⁶³ Турци су 24 априла покушали са продором ка Вишњици у јачини сто педесет крцалија и сто јаничара коњаника. Гоњени од Срба при повратку, они су били опкољени и приморани да се бране у кареу. После вишечасовне борбе били су разбијени, те су се повлачили у групама, оставивши на бојишту четрдесет мртвих и двадесет и два рањеника, међу којима и бинбашу Кара Хасана. Скоро сав плен у стоци, девет крава и повећи број оваца, Срби су повратили натраг.¹⁶⁴

У нашој старијој историографији¹⁶⁵ наводи се да се под Београдом била велика тродневна битка између 3 и 5 маја, али се по аустријским службеним и новинским извештајима она не може утврдити, односно мора се померити на датум који се односи на догађаје у другој половини месеца маја, што ћемо касније приказати. Извесно је да је постојао један жестоки српско-турски сукоб 5 маја када је две и по хиљаде јаничара фронтално кренуло на српске положаје. Помиње се да су се српске предстраже на левом српском крилу опсадне војске повукле пред овим турским нападом, те да су Турци, палећи и убијајући успут, продрли у дубину српских положаја на удаљености од два сата

хода од Београда, што би значило око 10—12 километара. Наишавши на главнину устаника, Турци су приметили битку, али су били нападнути са више страна, потучени и потерани натраг. Срби нису у потпуности искористили овај турски пораз, због недостатка у коњици; Турци су оставили за собом око две стотине мртвих, и повукли су се само захваљујући мраку.¹⁶⁶ По неким вестима позорница овог сукоба била је негде око Железника. Милоје Петровић командовао је у овој борби Србима, док је Гушанац лично предводио Турке, и у тој борби био рањен.¹⁶⁷ Интересантно је навести као детаљ да је овом приликом Гушанац заробио две српске девојке и повео их собом у Београд. Васа Чарапић га је стога позивао на двобој, али се Гушанац због ране није одазвао.¹⁶⁸

Почетак низа великих битака одигравао се у другој половини маја 1806 године. Маја 18 вратио се са Дрине у српски логор у Топчидеру Карађорђе са Јаковом Ненадовићем, са својом и ваљевском војском, а 19 ујутру појавио се пред Београдом. Наређење је било да се одмах копају шанчеви и врши утврђивање, местимично на само хиљаду корачаји од градског шанца.¹⁶⁹ Такође Карађорђе је одмах наредио и изградњу фортификација и склоништа за артиљерију. Ујутру 20 маја, око пола четири, српска артиљерија је почела да бомбардује варош: преко пет стотина ђулади било је избачено за кратко време. Турци су такође одговорили са градских бедема, али без нарочите штете по српске ровове. Српска топовска паљба била је појачана око подне, затим око четири сата поподне. Један од главних

¹⁶⁰ А. Ивић, *нав. д.* III., 81; *Gratzer Zeitung* № 43.

¹⁶¹ Исто № 57 од 10. IV., према извештају од 28 марта. Исто № 60 од 15. IV., према извештају од 1 марта.

¹⁶² О врло рђавом стању у опкољеном Београду доста су вести доносиле *Gratzer Zeitung*, нарочито у № 57, 58, 63, 68, 72. Аустријске власти дозвољавале су, повремено, извоз брашна из Земуна у Београд али само у продаји за готов новац. А. Ивић, *нав. д.*, 143. Иначе, Турци су чак преносили цигле са порушених кућа и продавали у Земуну,

поред осталих драгоцености и комада кућног намештаја од бакра и калаја.

¹⁶³ *Споменик* XIV, 43.

¹⁶⁴ *Gratzer Zeitung* № 77 од 16. V., према извештају од 29 априла.

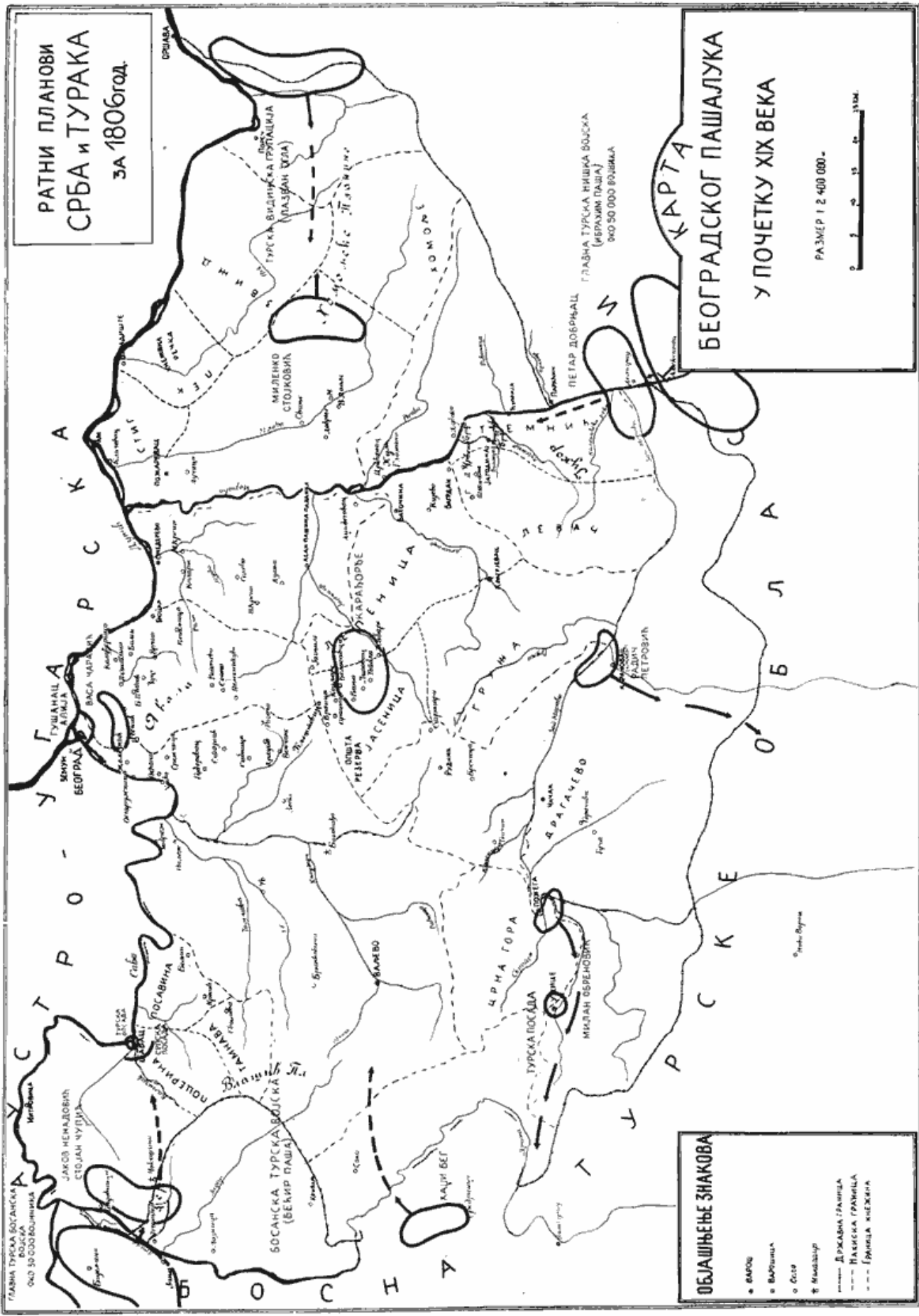
¹⁶⁵ М. Вукићевић, *нав. д.*, 380.

¹⁶⁶ *Gratzer Zeitung* № 84 од 28. V. према извештају од 12 маја; № 86 од 31. V. према извештају од 14 маја.

¹⁶⁷ *Српске Лѣтописи* 1826, IV, 9.

¹⁶⁸ Турци су уцењивали Васину главу са 10.000 пијастера, в. *Gratzer Zeitung* № 86.

¹⁶⁹ Исто, № 88 од 3 јуна, према извештају од 20 маја.



РАТНИ ПЛАНОВИ
СРБА и ТУРАКА
ЗА 1806 год.

КАРТА
БЕОГРАДСКОГ ПАШАЛУКА
У ПОЧЕТКУ XIX ВЕКА

РАЗМЕР 1 : 2 400 000.



ОБЈАШЊЕЊЕ ЗНАКОВА

- БАРОВ
- ВАРОШКА
- ОСТА
- ✦ МИЛОНАЦ
- ДРЖАВНА ГРАНИЦА
- ПЛАСКА ГРАНИЦА
- ГРАНИЦА ВЕЖИНА

ГЛАВНА ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 30 000 ВОЈНИКА

БОСАНСКА ТУРСКА ВОЈСКА
(БЕЛИР ПАША)

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

ТУРСКА ВОЈСКА
ОКО 50 000 ВОЈНИКА

погодака у Београду пао је на главну мошеју и разорио је. У овом бомбардовању Срби су располагали са три батерије, које су биле укопане на старим артиљерским позицијама на Лаудоновом шанцу: према Видинској капији, према Стамбол капији, изнад Мокрог Луга, и према Циганској махали. Око шест сати по подне битка је достигла врхунац када је на батерију изнад Мокрог Луга јуришало око шест стотина јаничара коњаника; одбијени, они су оставили петнаест мртвих и око тридесет рањених.¹⁷⁰

Ово српско бомбардовање Београда — први пут у борбама за његово ослобођење — значило је преокрет у српско-турском ратовању на овом сектору. После напада пешадијом и коњицом, сада је Београд био нападнут и артиљеријом и то јачег калибра: топовима 12—18—24 — „фунташа“.¹⁷¹ Ови топови, делом, били су скинути са Смедеревске тврђаве.

За следећих неколико дана Срби су наставили са ушанчавањем и приближавањем опсадне војске у јачини од преко десет хиљада људи. Од 22 до 28 маја бомбардовања су опет оживела. Она су причинила знатне штете по вароши и на тврђави.¹⁷² Тешка пешадиско-коњаничка битка одиграла се 23 маја, под артиљерском канонадом с обеју страна, око једног српског редута на доњем делу Врачара. У борби која је трајала два и по часа, делимично прса у прса, Срби су однели победу: турски губици износили су сто седамдесет и шест мртвих и рањених; српски шездесет и шест мртвих и рањених.¹⁷³ Од српског

бомбардовања нарочито су страдали делови у доњој вароши.¹⁷⁴ Канонада је 25 маја трајала непрекидно преко целог дана. Истога дана пред Београд приспео је и Миленко Стојковић са својом пожаревачком војском. Турци су 26 маја успели да нанесу мање штете српским батеријама, али су оне већ сутрадан наставиле са бомбардовањем до седам сати навече. Тога дана, ступила је у акцију према доњој тврђави и једна српска шајка, али је била тешко оштећена те се морала повући.¹⁷⁵

За историју борби под Београдом 1806 године биће интересантно навести причање Петра Јокића, у поглављу опсада Београда, о томе како је изгледала опсадна линија по доласку Карађорђевог са Дрине.¹⁷⁶ „Четврти дан, прича Јокић, заповеди Господар те сва војска изиђе на Врачар, на ендек, Лаудонов шанац. Милоје Петровић Трнавац улогори се с бећарима од Саве Баром [Венеција; испод старе фабрике дувана] до под брдо. — Одатле до Докторове куле [на Губеревцу] стаде нахија београдска; старешине су јој Кнез Сима Марковић из Борка и Јанко Катић из Рогаче. — Одатле нахија крагујевачка, а старешине су јој: Кнез Марко [Савић] из Орашца и Кнез Ђука [Филиповић] из Јагњила. — Господар се смести баш до пута београдског, где је сад Споменик [у Карађорђевог парку.] — Од Господара даље сместе се Васа Чарапић с грочанском нахијом уз Врачар ендеком. С њим је био и Кнез Вићентије [Петровић] из Кораћице. — До грочанске нахије [„на путу грочанском“] стаде нахија сме-

¹⁷⁰ Истовремено на ушћу Мокролушког потока Срби су успели да потопе једну турску шајку са 100 војника; један део се утопио или био заробљен, а остали су се спасили помоћу чамаца. *Gratzer Zeitung* № 92 од 10 јуна, према извештају од 25 маја.

¹⁷¹ *Сербске Лѳтописи* IV, 10.

¹⁷² Исто.

¹⁷³ А. Ивић, *нав. д.*, 150/151.

¹⁷⁴ *Gratzer Zeitung* № 96 од 17. VI, према извештају од 1 јуна.

¹⁷⁵ Исто; *Сербске Лѳтописи* IV, 11.

¹⁷⁶ П. Јокић је нешто мало побркао хронологију, в. *Споменик* XIV, 44. Прота Матеја о овим догађајима пише следеће: „Кад је наша војска, по други пут, 8 маја 1806., изишла на Врачар, Милоје Петровић начини

шанац у Циганској Бари, куд протиче Мокри Луг преко ливада у Саву; на среди намести неколико топова, пуца на варош, и на град, а Турци са ћошка од Варош-капије на њега бацају. Топчија је турски био Чанак-барјактар, и добар нишанџија. Онда је и Јаков са 300 коњаника очо на Врачар, док су Турке заплашили и у град стерали. Једну ноћ оду сви с Врачара коњици, и сакрију се у мајдану, у ону рупу, где је сада гробље; а кад Турци изиђу у Мокри Луг и Врачар да траже траве, онда они истрче из мајдана, посеку Турке, и доста и' побију, и стриц Јаков доведе два везирова имраора, једна кола и два коња. И био се неко време на Врачару, пак дође опет Шапцу, а Милоје остане у шанцу, у Циганској Бари...“ *Мемоари*, 180/181.

деревска коју је водио Вујица Вулићевић. — До смедеревске стаде нахија пожаревачка до Екмеклука. Њом је заповедао Петар Добрњац. — Све ово би урађено онај дан и ноћ до ујутру“. Аустриски службени извештаји потврђују чврстину линије опсадне војске која се, углавном била распоредила по старом Лаудоновом шанцу. Они наводе следеће команданте и број војника: Миленка Стојковића са хиљаду и пет стотина војника, Јанка Катића (?) са хиљаду седам стотина, Симу Марковића са хиљаду и пет стотина, Станоја Главаша са хиљаду и осам стотина, Стевана Јаковљевића са хиљаду и пет стотина, Васу Чарапића са две хиљаде војника. Укупно је било око десет хиљада војника, од чега коњаника око осам стотина.¹⁷⁷ Са овом опсадном војском, углавном, вођене су операције и следећих неколико недеља, а нарочито у биткама које су се одиграле почетком јуна месеца.

Срби су 2 јуна узалуд нападали цео дан чеони део београдске вароши — српску варош, али су увек били сузбијани дејством турске артиљерије. У једном окршају, пред шанчевима према Циганској махали, Срби су надбили око две стотине јаничара, и током окршаја сасвим набацали на Саву један њихов одред, где се већина подавила. Око три сата поподне истога дана Срби су поновили свој напад, али су били одбијени уз још теже губитке. Ипак предње турске батерије биле су онеспособљене: осам кола мртвих и рањених Турака било је избачено из строја после једнодневне битке.¹⁷⁸ По једној висти, српски губици су износили око пет стотина људи, а турски сто и педесет.¹⁷⁹

После једнодневне паузе, 4 јуна поновљена је борба пред дунавским крајем вароши. У овој борби учествовала

је и једна српска шајка која је својом интервенцијом маскирала један препад српске коњице у бок турске војске око једног топа. У налету и окршају Срби су заробили топ, убили шест чланова посаде, четири заробили а шест се удавило у Дунаву.¹⁸⁰

Између 4 и 7 јуна вођене су краткотрајне чарке.¹⁸¹ Ноћу између 9 и 10 устаници су краткотрајно бомбардовали српску четврт у Београду.¹⁸² У међувремену, Васа Чарапић је поново препустио команду Карађорђу — који се управо био вратио од Шапца. За ових неколико дана српски шанчеви помакнути су знатно напред. Рачунало се да су Срби у овим операцијама имали осамнаест топова и три „мерзера“.¹⁸³ Борбе су биле прекинуте око 13 јуна, пошто су покушани преговори о миру, али је све остало без успеха.¹⁸⁴ Турци су 17 јуна начинили испад према српском шанцу код Циганске махале; у крвавој борби Турци су били одбијени те су Срби још једном имали прилике да, у налету, допру до под саме варошке шанчеве.¹⁸⁵

Срби су 22 јуна обновили јуриш на дунавску градску четврт и допрли на више места до варошких шанчева, али пошто није било, изгледа, координације међу појединим четама, јуриш је коначно пропао. По неким вестима број учесника у овом јуришцу износио је око две хиљаде људи.¹⁸⁶ Карађорђе је 25 јуна одбио предлог да преко две хиљаде бећара јуришају на Београд, под погодбом слободног пљачкања за случај успеха.¹⁸⁷ У бици од 27 јуна, при нападу и борби која је трајала неколико сати, умало није био заробљен Гушанац Алија, иако су Срби претрпели, овом приликом, нешто мало јаче губитке него Турци.¹⁸⁸ Неколико дана после тога завладало је кратко затишје, али су борбе обновљене почетком јула месеца.

¹⁷⁷ А. Ивић, *нав. д.*, 185.

¹⁷⁸ *Gratzer Zeitung* № 100 а, према извештају од 10 јуна.

¹⁷⁹ *Сербске Лѣтописи* IV, 11.

¹⁸⁰ *Исто*.

¹⁸¹ *Gratzer Zeitung* № 104 од 1.VII., према извештају од 16 јуна.

¹⁸² *Сербске Лѣтописи* IV, 12.

¹⁸³ *в. нап.* 181.

¹⁸⁴ *Gratzer Zeitung* № 108 а, према извештају од 24 јуна.

¹⁸⁵ А. Ивић, *нав. д.*, 191/192.

¹⁸⁶ *Сербске Лѣтописи* IV, 12, 13.

¹⁸⁷ *Исто*; *Gratzer Zeitung* № 112 од 15 јула, према извештају од 22 јуна.

¹⁸⁸ *Исто* № 124 од 5.VIII., према извештају од 21 јула

Карађорђе је 4 јула лично руководио једним противнападом на око хиљаду турских коњаника и пешака који су се били упутили ка српским шанчевима у правцу Мокрог Луга.¹⁸⁹ У жестокој бици Турци су изгубили шездесет и четири мртва и рањена. Срби деветнаест. Два даља турска напада десила су се још 7 и 10 јула, али оба се завршила на турску штету.¹⁹⁰

Средином јула завладало је опет замишљење: и Срби и Турци били су у великом ишчекивању вести о ситуацији на Морави и Дрини у вези са великим покретима турске румелиске и босанске војске. Срби су стога већ били упутили на те фронтоне знатан део својих београдских трупа, али Београдски Турци то нису користили, вероватно стога што је, после пораза у јуну и јулу, њихова офанзивна моћ била знатно посустала. У ово време, Аустријанци су сматрали да број Турака у Београду није износио више од 600 крцалија и око две хиљаде осталих војника.¹⁹¹ Сем тога, и Срби и Турци су били у очекивању вести о резултатима мисије Петра Ичка у Цариграду, од које се уопште надало српско-турском примирењу.¹⁹² Независно од тога, Срби су и даље настављали са утврђивањем својих положаја под Београдом.¹⁹³ Крајем јуна српски главни стан налазио се у Мокром Лугу.¹⁹⁴

Трећа фаза борбе за ослобођење Београда, све до средине лета 1806 године, протекла је не испунивши српска очекивања: Београд је и даље остао у турским рукама иако је потпуно био притиснут српском опсадном војском. Турска посада у њему била је крајње заморена и десеткована, а становништво — махом муслиманско и јеврејско — исцр-

пљено и намучено од глади и оскудице.¹⁹⁵ Турски Београд се држао само захваљујући погодном географском положају и слободном залеђу према аустријском Земуну, и својим јаким утврђењима. С друге стране, све до почетних месеци 1806 године, с изузетком неколико топова, Срби готово и нису оперисали топовима у својим покушајима да га освоје. Сем тога, Београд, упркос томе да је важио најпре као дахиски а затим као крцалиски град, сматрао се као царски посед у кога устаници, све до отвореног раскида са царском влашћу после битке на Иванковцу, нису хтели дирати. принуђени стога да га најпре блокирају и изгладњавањем натерају на предају — у чему нису успели, устаници су морали одуговлачити, иако невољно, и стога што нису имали довољно тешког оружја да би га савладали. Од момента када су скоро сву своју артиљерију концентрисали на Београд, а принуђени и општим развојем политичке ситуације према Порти, они су упролеће 1806 године започели са његовим разарањем и приближавањем до под саме градске шанчеве. Београд је већ у лето 1806 године био „зрео“ да се освоји и ослободи — али је то омела припрема за битку на Мишару и Делиграду. С јесени 1806 године ослобођени брига од инвазије, устаници су се концентрисали за завршне операције према Београду и за последњи јуриш на његове бедеме. Победи на Китогу и Мишару 13 августа, и Делиграду почетком септембра 1806 године, и неуспех царског мухасила Хасан-аге у рану јесен 1806 године да склони Гушанца Алију на излазак из Београда,¹⁹⁶ убрзали су крај турске управе у главном граду Србије.

¹⁸⁹ А. Ивић, *нав. д.*, 236; 243.

¹⁹⁰ *Gratzer Zeitung* № 124 од 5.VIII, према извештају од 21 јула.

¹⁹¹ А. Ивић, *нав. д.*, 193.

¹⁹² П. Ичко је добио пуномоћје у Смедереву 13 јула; из Цариграда се вратио, заједно са неким турским опуномоћеницима, 22 септембра. М. Вукићев, *нав. д.*, 386.

¹⁹³ О стању топова код устаника в. А. Ивић, *нав. д.*, 222/223. Уп. Исто, 235 (према рапорту од 4 јула) где Срби моле аустријске власти да им се дозволи набавка хране и оружја и муниције. Уп. и *Gratzer Zeitung* № 132 од 19.VIII.

¹⁹⁴ А. Ивић, *нав. д.*, 223/223.

¹⁹⁵ Тешко стање Турака у опседнутом Београду било је врло добро познато аустријским властима у Земуну. Чак и сам Гушанец Алија био је задужен великим свотама код Земунских трговаца. В. Грађа из *Земунских архива*, 127, 184, 187. Иначе, земунски трговци се нису устручавали да за новац и добре залогe продају намирнице Турцима у Београду.

¹⁹⁶ Карађорђе је још током јуна 1806 г. интервенисао код барона Ценеина, из логора на Врачару, да се Порта некако склони да Гушанец Алија напусти Београд, али без успеха. А. Ивић, *нав. д.*, 208—210.

Четврта фаза у српском настојању да се ослободи Београд довела је до успеха: 30 новембра односно 12 децембра 1806 године Срби су на јуриш освојили

београдску варош¹⁹⁷ и тиме решили један од најтежих и најважнијих војно-политичких проблема целог Првог устанка.

¹⁹⁷ По жељи редакције *Годишњака Музеја града Београда*, период последњих борби за ослобођење Београда ујесен 1806 г. узеће да обради генералпуковник ЈНА В. Терзић и са

чисто војно-стручног гледишта, те је отуда овај период, у нашем раду обележен као четврта фаза борби за ослобођење Београда природно, изостао.

LES LUTTES POUR LA LIBÉRATION DE BELGRADE EN 1804—1806

V. STOJANČEVIĆ

En considérant tant le développement local de l'insurrection dans la nahi de Belgrade que le cours général des luttes dans tout le pachalik de Belgrade, l'auteur de cet article pense que les luttes pour la libération de Belgrade ont commencé déjà un peu moins de dix jours après la réunion d'Orašac avec les heurts entre Serbes et Turcs à Drpula et les blessures portées au dahi Aganlija. Après cela, ces luttes connaissant différentes phases, un assez grand nombre de combats et de batailles plus ou moins importantes entre Turcs et Serbes, une fois ou l'autre des sorties des Turcs dans les environs plus ou moins proches de Belgrade; les Serbes coupent alors la ville des autres garnisons turques, et ceci dès Avril 1804, l'assiègent complètement au début de 1805 et finissant par prendre d'assaut la ville, puis la forteresse. De la bataille de Drpula du 11 Février 1804 (calendrier orthodoxe) jusqu'à la libération de la ville de Belgrade le 30 Novembre 1806 et la capitulation de la forteresse du 27 Décembre 1806 et, enfin, jusqu'à la mort du vizir Sulejman-pacha le 23 Février 1807, il avait passé presque trois années entières. Du point de vue de la chronologie et de leur développement, les combats pour la libération de Belgrade se présentent de la manière suivante:

I. La phase allant jusqu'à la marche d'Aganlija sur l'assemblée d'Ostružnica et les négociations serbo-turques de Zemun, soit du 28 Avril au 10 Mai 1804.

II. La phase allant jusqu'à la fin de la

mission de Bećir-pacha et le début de l'année 1805.

III. La phase qui comprend toute l'année 1805 et 1806 jusqu'aux victoires serbes de Mišar et de Deligrad.

IV. La dernière phase comprenant les opérations finales du siège et de l'assaut de Belgrade.

La rencontre manquée entre Karadjordje et Aganlija, le combat, les blessures et la fuite vers Belgrade d'Aganlija par Sibnica et Branić eurent les conséquences suivantes: 1) la défaite militaire des dahis (Aganlija avait avec lui quelques 400 Turcs); 2) une conséquence psychologique qui aida au renforcement de la confiance populaire du côté serbe; 3) comme suite à ces faits, la lutte ouverte désormais entre les insurgés et les dahis; la sortie d'Aganlija de Belgrade était une attaque offensive des dahis lancée contre les insurgés, et d'autre part, sa défaite laissait prévoir une attaque offensive imminente des insurgés sur Belgrade. Les différents existant entre le Belgrade turc, centre du pouvoir des dahis, et l'intérieur du pachalik de Belgrade qui s'opposait à ce pouvoir n'ont pas laissé la victoire cette fois aux dahis. La défaite d'Aganlija était le succès pour les insurgés. Les suites de ce fait sont la constitution d'une première ligne d'encercllement autour de Belgrade et passant par Kneževac (Janko Katić avec la knežina de Turis), Železnik (Sima Marković, avec la knežina de Belgrade) et Beli Potok (Vasa Čarapić, avec la knežina de Groca). L'auteur de cet article

suit ensuite les heurts qui ont lieu entre les Turcs et les Serbes dans les environs de Belgrade et il constate que ce ne sera qu'avec les déroutés turques près de Beljina et de Cvileuva, à la fin de Février 1804, et la chute de Rudnik et de Valjevo entre les mains des insurgés, que l'encerclement stratégique de Belgrade sera terminé. Par la suite, la sortie de Kućuk Alija vers Jagodin et son retour à Belgrade ne représentent qu'un épisode offensif de la part des dahis, et sa suite militaire sera complètement disséquée à Ro-počev et à Leštane lors de son retour.

L'Assemblée d'Ostružnica, au début de Mai 1804 décide d'envoyer plus de 20.000 hommes au siège de Belgrade. A force de lancer des incursions, les Serbes se sont déjà enfoncés maintenant assez profondément dans la ceinture défensive de Belgrade (jusqu'au quartier de Sava-mala). Mais l'arrivée de Bećir-pacha et sa tentative d'apaisement dans le conflit dahis-insurgés retardèrent le plan des insurgés pour l'assaut de Belgrade. C'est de cette manière que prit fin la première année de combats pour la libération de Belgrade. Elle n'avait donc pas mené à la libération de la capitale du pachalik, mais, cependant, en réduisant les autorités turques aux murailles de la forteresse elle-même, elle faisait cesser leur pouvoir dans le reste du pachalik. La liquidation du pouvoir des dahis et leur perte à Adakale, les grands succès dans les combats pour libérer les accès directs de Belgrade, les obstacles montés contre toute incursion vers l'intérieur étaient des facteurs d'une très grande importance tant du point de vue militaire que du point de vue psychologique. Le succès du siège complet de Belgrade ne pouvait cependant voir le jour qu'après la libération de Šabac et de Smederevo et après que la défense serbe sur la Drina et la Morava fût renforcée, en 1805, ce qui eut pour conséquence d'autres combats encore en Serbie.

En 1805, il n'y eut que quelques petits combats locaux entre Serbes et Turcs. Les avant-postes serbes allaient jusqu'à Vračar et la mosquée Batal-džamija. Les différents entre les Turcs à Belgrade et l'accord intervenu entre Gušanac Alija et Karadjordje permettent aux Serbes d'affluer en plus grandes masses à Ivankovac. La victoire d'Ivankovac, vers le milieu du mois d'Août

1805, eut pour suites la prise de Karanovac, les luttes heureuses autour d'Užice, la chute rapide de Smederevo et, ensuite, l'intention des insurgés d'assurer le plus tôt possible du point de vue stratégique la libération de Belgrade, en prévisions des combats futurs contre les Turcs. Ce plan des chefs insurgés accélérera les événements de la fin de 1805 quand les troupes de Gušanac Alija, après la trêve, attaquent les avant-postes serbes et poussent deux incursions offensives vers les villages de la région de Belgrade: Mirijevo, Slanac et Veliko Selo et ensuite, Železnik et Ostružnica. La première attaque fut arrêtée par Vasa Čarapić et la seconde par Karadjordje. Pendant deux jours de combats sanglants, les Turcs avaient perdu plus de 200 hommes et ils durent revenir sur Belgrade. Après quoi, les Serbes assiègent Belgrade encore de plus près.

En 1806, prend place la bataille de six semaines de Deligrad et la victoire de Mišar, qui viennent libérer la Serbie d'une situation critique due aux invasions concentriques des Turcs. Pendant ce temps on assiste à de durs et lourds combats entre Turcs et Serbes sous les murs de Belgrade: à Vračar, au sommet de Topčider, à la Hajdučka Česma de Košutnjak, à Makiš, Žarkovo, Bele Vode et jusqu'à Rakovica et près de Železnik, tout comme sur la plateforme de Terazije, à Ciganska Mahala, à Liman, sur la rive du Danube et, enfin, dans les tranchées de la ville elles-mêmes. Le 5 Mai, on a une grande bataille avec 2.500 Turcs et toutes les troupes qui assiègent la ville, bataille dans laquelle le maître de Belgrade, Gušanac Alija, est blessé et une autre, vers la fin de ce même mois, quand les insurgés pour la première fois dans l'histoire de ces luttes pour la libération de Belgrade, bombardent la ville et sa forteresse. Le 23 Mai 1806, en effet, on assiste à une grande bataille entre des détachements combinés d'infanterie et de cavalerie serbes et turcs sous des feux d'artillerie venant des deux côtés. Dans ces combats se manifeste particulièrement Milenko Stojković qui, soutenu par une »šajka« serbe (bateau armé de deux canons) parvint, en venant par le Danube, à prendre aux Turcs un canon devant les portes-mêmes de la ville. En Juin 1806, se trouvent sous Belgrade, dans les premières lignes (qui correspondaient à peu de choses près aux anciennes

lignes de la guerre austro-turque de 1788—1791) près de 10.000 Serbes commandés par: Karadjordje, Radič Petrović, Miloje Petrović, Simo Marković, Janko Katić, le knez Marko Savić, le knez Djuka Filipović, Vasa Čarapić, le knez Vićentije Petrović, Vujica Vulićević, puis par Milenko Stojković, Stanoje Glavaš, Stevan Jakovljević.

De lourds combats ont lieu autour de Belgrade encore les 2, 4 et 7 Juin 1806, puis les 13, 17 et 25 Juin. Dans la bataille du 27 Juin il s'en faut de peu que Gušanac Alija ne soit pris. Le 4 Juillet, Karadjordje dirige personnellement les opérations contre une sortie de janissaires de quelques 1.000 fantassins et cavaliers auxquels il inflige de lourdes pertes. Les 7 et 10 Juillet, les Turcs ont à supporter deux autres lourdes défaites. Pendant tout ce temps, les Serbes bombardent, de temps à autre, les constructions de la ville et de la forteresse de Belgrade.

La troisième phase de la lutte pour la libération de Belgrade, jusqu'au milieu de l'été 1806, passa sans répondre aux attentes des Serbes: Belgrade continuait à rester entre les mains des Turcs, bien que fortement serré dans l'étau des troupes serbes. La garnison turque était cependant extrêmement lasse et disloquée et la population, surtout musulmane et juive (les Serbes et les Grecs avaient déjà fui, en effet) était harassée par la faim et la misère. Le Belgrade turc ne tenait plus que grâce à une situation géographique particulièrement avantageuse et des arrières, du côté de l'Autriche et de Zemun, libres, ainsi que grâce à ses puissantes forteresses. Par ailleurs, jusqu'au dé-

but de 1806, les Serbes n'avaient pas employé le canon dans leurs tentatives de prendre la ville. En outre, Belgrade, bien qu'il ait servi d'abord comme capitale des dahis, puis des krdžali, était considéré comme ville impériale à laquelle les insurgés ne voulurent pas toucher, et ceci jusqu'à la bataille d'Ivankovac, pendant l'été 1805, quand les rapports avec les autorités impériales sont complètement coupés. Mais à partir du début de 1806, la situation change sensiblement au profit des Serbes. Les combats et les batailles qui sont menés au cours des six premiers mois de 1806, les troupes turques sont épuisées à un tel point que Belgrade devait inévitablement tomber avec les derniers combats qui auront lieu en automne 1806. Dans une attaque courageuse de toutes les troupes insurgées du siège, le 30 Novembre 1806 (ancien calendrier, soit le 12 Décembre) la ville de Belgrade tombait, en effet, définitivement entre les mains des Serbes.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Karadjordje, par Petar Palavićini
- Fig. 2 — Paysan serbe en 1800, d'après une eau-forte de C. G. H. Geisler
- Fig. 3 — Soldat serbe de l'époque du Soulèvement, dessin de Pavle Vasić
- Fig. 4 — Osman Pazvan-oglu, dissident de Vidin. Dessin dû à un ingénieur à son service. Eau-forte A. Bisel
- Fig. 5 — Janissaire turc du XVII^e siècle (d'après Ricault)
- Fig. 6 — Spahi
- Fig. 7 — Carte du pachalik de Belgrade au début du XIX^e siècle